

691.

72014238

НА (Чеш.)

Б 83

КАРЕЛЬ ГАВЛІЧЕК БОРОВСКИЙ.

ХРЕЩЕННЯ СВЯТОГО ВОЛОДИМИРА

ПЕРЕКЛАД

ІВАНА ФРАНКА

Л Ї В І В 1928,

НАУКЛАДОМ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ „ГРОМАДА“

1038

ВІД ВИДАВНИЦТВА: Як відомо з історії України-Руси, український нарід в старині вірив в головного бога Перуна бога грому і лисавки і много інших божків, Київський князь Владимир не сподобав собі бога Перуна і покинув тую віру, приймаючи грецьку християнську з Византії. Самого божка Перуна він приказав зтягти кінями до Дніпра і там втопити його фігуру.

Чеський поет К. Гавлічек описав цю подію в спосіб сатирично-гумористичний, показуючи при тім, як церковні люде надуживають віри для своїх особистих цілей, та які були відношення між державою і церквою, коли вони не були відділені.

Поєму Гавлічка, що складається з 10-ти пісень переклав на українську мову Іван Франко, а видала її Українсько-Руська Видавнича Спілка у Львові в р. 1901, (п. н. „Поезії К. Гавлічка-Боровського“), відкіля ми її передруковуємо без змін, пристосовуючи тільки правопис до сучасних вимог.

Українська Партія Соціалітів - Революціонерів.

П. Христюк

БОРИТЕСЯ-ПОБОРЕТЕ.

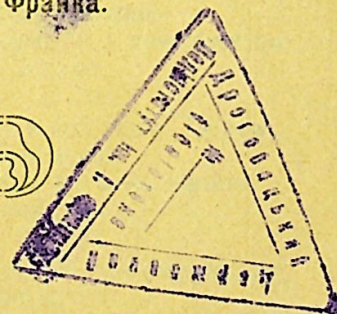
„БОРЕЦЬ

ЗА ДІЛО

НАРОДНЄ“

Прим. З. Франка.

Ціна 12 К.

Видання Київського Комітету Української Партії
Соціалітів-Революціонерів.
1917.

ПЕРША ПІСНЯ.

—

Перун і Владимир.

Царь Владимир сів на троні.
В день свого патрона,
Вислав драба*) з тим наказом
До бога Перуна:

„Загрими в сей день, Перуне,
Замість канонади,
Тай прийди до мене випить
Чашку чоколяди“.

Драб прийшов до Перунович,
Стукає завзято,
Зараз дівчини питає:
„Чи дома пан тато?“

*) драб — слуга.

„Дома, дома, пане драбе,
В великій світлиці,
Сів з іглою на ослінчик,
Лата' ногавиці“.

„Шле вам царь наш, пане татку,
Царській привіти:
Маєте йому в сей празник
Трошка заgrimіти.“

Як почув се батько Перун,
Аж чоло нахмурих,
Люто скочив із ослінця,
Геть штанами шпурив.

„Радше пасти гуси в полі,
У болоті гнити,
Ніж у того Владимира
За бога служити.“

„Плати мало, служба клята,
Праці до упаду,
А тут ще йому на празник
Виробляй параду!“

„Бач, ось при останній бурі,
При тій блискавиці
Як на тее пропалив я
Діру в ногавиці.“

„Мало плати, мало зривків,
І приносів мало,
Що хоч стане на капусту,
Не стає на сало.“

„Ім печеню лиш у свято,
Воду мушу пити,
Ледво можу при тій службі
Жінку прокормити.“

„Тай то лекціями більше
Мушу намагати,
По фізиці гімназістам
Години давати.“

„Як би ще не перепало
Від селян копійки,
То не мав би я в неділю
Й на чарку горівки.“

„До чого така робота?
Чорту на вечеру!
А на тую чоколяду
Я йому нас — —“

„Царь не царь, празник не празник,
Все мені одно!
Не хочу гриміть! Чи з того
Маю що? Г—“.

Драб стояв увесь затерплий,
Як короп у гречці:
„Що за мова, пане тату!
Спам'ятайтесь преці!“

„Аджеж я у царській службі,
Так як усі люде;
Як я се скажу цареві,
Що вам за се буде?“

Та Перун як впав у лютість,
Посягнув у скриню,
Вияга на пана драба
Свою громовину.

Драб так довго не барився,
Вискочив дірою
Тай побіг до Володимира
З тою новиною.

„Ваша царська Величність,
Доношу з покором,
Що тото, що мовив Перун,
Повторити сором.

„Не гримить, на мене тукнув,
Як на пса з за плота,
На Величність вашу ригнув
Гидку лайку з рота.

„Може царь ту чоколяду
(Мовив) сам зіжрати,
А йому на царську службу,
Вибачте, нас — —.

„Царський празник, мов, а бз...
То йому одно,
І з царя йому цілого
Вибачте, г — —.“

Як почув царь Володимир
Тее грубіянство,
Плюнув, вилаявся в матір,
А з ним і все панство.

Шле чотири поліцейські
До Перуна з гону:
„Припровадьте грубіяна
До царського трону!“

А як вийшли поліцейські,
Крикнув їм в віконце:
„Гей, лишть його до завтра!
Нині ще не конче.

„Годі нині з грубіяном
Празник бунтувати;
Завтра йому всиплем бобу...
Вертайте до хати!

„Наплювать нам на його ті
Громовії стріли!
Маємо свої гармати,
Щоб нам загриміли.“

Вислав флігель-ад'ютанта
По штири батареї,
Щоб стріляли на вівати
При царській вечері.

Їли, пили, розливали,
А музики грали,
Аж міністри на животах
Пасів попускали.

Пили пиво, пили вина,
Їли мясо, тіста;
Не одному офіциру,
У швах мундур тріска.

Верещали, танцювали
Довкола світлиці,
Піф, паф, пуф летіли корки
З фляшок, мов з ручниці.

Хто там був, той певно впився
І позбувся туги,
Нічю ж кожного до дому
Розносили слуги.

ДРУГА ПІСНЯ.

—

Господарство.

Одна гора високая,
А другая нище;
Хто своїх музик не має,
Той у пальці свище.

Поки пили, балювали
У царя в покою,
Цілий день той був бог Перун
В поганім настрою.

„Хто не був ніколи богом,
Той нехай сміється:
Се життя не так легеньке,
Як кому здається.

„Рано встане: до снідання
Росу тра кропити,
Місяць до хлівця заперти,
В сонці натопити.

„Тут чортяк, нічні хмари
В мішки затикає,
А там зірок тю-тю, тю-тю!
В курятник скликає.

„Кожда пташка, кождий хрущик,
Слон чи то блощиці.
Має рано свій прожиток
З божої скарбниці.

„А вже як устануть люде,
Там така содома,
Що від вереску не тямиш,
Чи всі в тебе дома.

„Хто не мав ніколи в вусі
Мухи ні мурашки,
Той не знає Перунові
Ранні придибашки.

„Там то крику, там благання,
Що аж вухо вяне:
Сей співа, зігхає шепче,
Той псалтиру тягне.

„А чого хотять від мене,
Годі й пригадати;
Одурів би, хто б усе те
Хтів запам'ятати.

„Сей здоровля, ся дитини,
Той хліба й омасти,
Ті, щоби я не позволив
У фабриках прости.

„Сей блага, щоб його сину
Я поміг сушитися;
Той знов, щоб його корові
Поміг отелиться.

„Сей мужик дощу благає,
Щоб лен ріс в коліно;
Другий знов погоди просить,
Аби сохло сіно.

„Сей тепла, а той морозу,
Третий хоче зміни;
Сему хліб щоб дорогий був,
Тому низкі ціни.

„Що старих баб сотворив я,
Страх мені як гидко!
Як не лишать мене мучить,
Витрошу їх швидко.

„Грім їх бий! Щоб не закласти,
Вже моя незмога.
Най коза дасть мало вдою,
Вже біжить до бога.

„Сам ніхто не хоче дбати,
Лиш за все б молився,
Мов той бог йому одному
До служби згодився.

„Тут сушити, там мочити,
Тут гноїти поле;
Сю свиню лічи: об'ївся,
Ну, і колька коле!

„Ся мене дні й ночі мучить:
Замуж вийти ласа;
Сей блага, щоб його жінка
Швидко простяглася.

„Той в льотерії виграти хоче,
Молиться до неба;
Ті-ж, що асекурувались,
Тим пожежі треба.

„Ах падлюки! Коб не був я
Надто добротливий.
Здруцкав би вас на повила,
Як гнилії сливи!“

Нюх табаки з пересердя!
Мов з гармати чихнув,
Аж заблисло, загриміло,
Дощ на землю жбихнув.

Ой так, брате! Богом бути
То не легка справа!
Кримінал супроти сего,
Се чиста забава.

Пізно в ніч, як стихло в світі,
Люд покинув рити,
Хтів Перун неборачисько
Люльку закурити.

Поки в свою „дебрецинку“ *)
Пхав „султана“ **) стиха,
Нуж йому читать канони
Пані Перуниха!

„Вжеж я за дверми крізь шпарку
Чула правду ширу,
Що сказав ти через драба
Царю Владириру.

„Ей, не дрись з царем! Говорю,
Ти слухать не хочеш:
З тим опозиційним духом
Ще в нещастя вскочиш.

„Кождому ти в очі бризнеш,
Що на думці, зично, —
Тим то кождий є твій ворог,
Чиж се політично?“

А як жінка так воркоче
Й лає раз по разу,
Не лиш мужа, й бога може
Довести до сказу.

Ах Перуне, Перуночку,
Жаль тебе і шкода.
Завтраж бо тебе чекає
Пресумна пригода.

Ой Перуне нещасливий,
Як ти міг в тім тоні
Наганьбити царя і пана
Так без церемоній?

*) люльку.

**) такий тютюн.

Ой Перуне, що ти здумав,
Нешасливий боже?
Утікай! бо як спіймають,
То й грім не допоможе.

ТРЕТЯ ПІСНЯ.

Воєнний суд.

Боже! Бути поліцейським,
Там то вжитки гарні!
Кого хоче, того вхопить,
Пре до буцегарні!

Кождий мусить його чтити;
А хто не до шмиги,
За зневагу поліцейських
Махай до хурдиги!

Чтїть же діти поліцейських!
Хто нарушить права,
Тому з заду патиками
Заплатить держава.

Вислухайте в острогу
Сей мій спів умильний,
Що напротив поліцейських
Сам пан-біг безсильний.

Ось ведуть його вже в путах—
Він іде мов курка,
Два його за плечі тягнуть,
Третій з заду штурка.

„Лиш ведіть мене по гумнах,—
Таж я під надзором!
Не робіть мені по місті
Привселюдний сором!“

Та на гумнах Перуниха
Як раз на потоці
Випирала Перунятку
Щось там на сорочці.

Як пізнала свого мужа,
Наробила крику;
З мокрим праником напалась
На його опіку.

Але Перун добродушний
Сам її втишає:
„Сховай, жінко, меч до піхви,
Час мій наступає“.

В Перунихи й поліцейських
На гумні йде звада,
А в дворі законівідів
Над Перуном рада.

І вже Перун у кайданах
Ляг у цюпі спати,
А юристам параграфів
Годі підшукати.

Бо той, хто давав закони,
Не гадав ніколи,
Щоби царь міг навіть бога
Взять на протоколи.

В ранці входить апеляція
До царя трівожна,
Що закона на Перуна
Підшукать не можна.

Царь лиш глипнув, потім крикнув:
„Ви осли нездарні!“
По военний суд післанців
Вислав до касарні.

Суд военний це змайструє,
Мов зість з маслом каші,
Бо він має всі закони
В одному патронташі.

Суд военний на цивільний
Дивиться з висока:
Він не судить по законам,
Лиш шах-мах від ока.

Суд военний — вовче горло,
А жолудок шуки,
Чи хто винний, чи невинний,
Проковтне без мучки.

Суд воєнний мов той творець
По одному слові
Присуд правно закріплений
Мав на поготові:

„На основі проклямацій
Зверхньої коменди
І законів найновіших
Карної куренди,

„За зневагу маєстату —
Злочин капітальний,
За спротивлення непослух,
Викрик неморальний

„Присуд став: на шнур Перуна
За гак зачепити,
Та ми з ласки дозволяєм:
У Дніпрі втопити.

„Та на пострах непокірним
Так з ним має бути:
Прив'язать до рук коневі
Й до ріки тягнути“.

Був там ще в тюрмі газетник,
Також гарна квітка, —
За те, що кпив собі з бога
І не вірив в дідька.

Суд його при тій нагоді,
Щоб не було свару,
Засудив ураз з Перуном
На ту саму кару.

ЧЕТВЕРТА ПІСНЯ.

Перунів заповіт

Слухайте, хрестяне любі.
Ту сумну пригоду,
Як скінчив свій вік божище
Руського народу.

В кого серце надто чуле,
Най заткає уші
І най змовить отченашик
За померші душі.

Приплели його за ноги
До хвоста кобилі,
Тягнуть шутром чи болотом —
О, нещасні хвилі!

За ним того газетника
По ровах і скалах
На хвості волік жорстоко
Препоганий валах.

Так їх царські ті катюги
Дуже збиткували:
Всі калюжі у Києві
Ними вимітали.

Притягли їх аж над воду
Схляпаних як шмата,
І в Дніпрі їх потопили
Як сліпі котята.

І без сповіді, як лютри,
Вони повмирали.
Лиш останнє помазання
З болота дістали.

Сам то я не був при тому,
Лиш читав ту штуку,
Що списав про сее Нестор
Внукам на науку.

„Так то йде на цьому світі,
Все минає з часом:
Нині ти святим та божим,
Завтра свинопасом.

„Нині вам, боги сараки,
Люд кадила палить,
А завтра вас наче сміття
У калюжу звалить.

„Нових богів собі творять,
Що їм більш догодні:
Кого вчора повісили,
Той їм бог сьогодні.

„Все минуше на тім світі,
Навіть царство боже,
Мов трава перетрівати
Над свій час не може.

„Лиш царі та самовлада
Та слота понура
Потріва віки вічисті,
Як юхтова шкура“.

Так Перун промовив, поки
Віддав Богу душу;
Так я чув — як брешуть інші,
Й я брехати мушу.

Сам я се не виссав з пальця,
Мушу знать ретельно,
Бо за се-б я на Шпільбергу¹⁾
Опинився певно.

На Шпільбергу, на Куфштайні²⁾
Страх твердее ложе;
Навіть пташки там співають:
„Царя храни Боже“!

¹⁾ Шпільберг — кріпость у Моравії, також місце кари тяжких злочинців. Ще в 60-их роках туди посиляли злочинців також з Галичини, так що в устах нашого народу назва цього місця, перероблена по нашому на „Грайгору“, ввійшла в приповідку.

²⁾ Куфштайн — кріпость у Горішній Австрії, також місце кари для тяжких злочинців.

Хто царя чить і рот хрестить,
Мине злу пригоду,
А хто не чить, той буде пить-
Вічно голу воду.

ПЯТА ПІСНЯ.

Безбожність на Руси

Так дійшло з малої річи
До важкого діла:
Руський люд лишивсь без бога,
Церква повдовіла.

Нам би се було байдуже,
Не велика хиба;
В нас сьогодні кожний ксьондз
Зробить бога з хліба.

Та Руснаки тої штуки
Ще тоді не знали,
Як втопили свого бога,
Іншого не мали.

69
Страх пішов по всім народі:
Світ скінчиться живо!
Бо ніхто не чув від предків
Про такеє диво.

Та світ все однакий, люде
В нім не роблять зміни:
Плюнь хоч сто разів у море,
Не зібеш в нім піни.

І на Руси без Перуна
Все старим порядком
Бігла світова машина
Як по маслі гладко.

Старші люде умирали,
А родились діти;
Чесні люде йшли до праці,
А п'яниці — пити.

Вишні в Петру достигали,
В Матці мак з города;
Як дощу доволі впало,
То була погода.

Сонце тільки в день світило,
Місяць тільки в нічку;
В літі всякий прів, зимою
Грівся у запічку.

Жито треба було сіять,
Хмиз ріс сам під плотом;
Працював мужик руками,
Але шляхтич ротом.

Хто платив, той між панамй
Уважався своїм;
Голод стравами втішали,
А спрагу напоєм.

Ріки всі бували мокрі,
А тверде каміння,
А халупник все балакав:
„Богач без сумління”.

Шляхтич не братався з тими,
Хто простого роду;
Але шинкарі мішали
До горівки воду.

Молоді ходили швидко,
А старі помалу;
За кожду хвилину втіхи
Йшла хвилина жалю.

Хто мав мало, того ссали
Ще п'явки до віку;
Мудрих людей було мало
А дурнів без ліку.

Хто жебрак був за Перуна,
Жебрав і потому,
А хто був душа правдива,
Того гнали з дому.

Бо світ все однакий, люде
В нім не роблять зміни:
Плюнь хоч сто разів у море,
Не зібеш в нім піни.

То й на Руси без Перуна
Все старим порядком
Бігла світова машина
Як по маслі гладко.

Та за тее попсувалась
Церковна машина,
Бо попам у їх млиночку
Луснула пружина.

Хлоп, то хитрий лис від роду
До крайньої литки:
З того втоплення від разу
Вимацав пожитки.

Перестав шістки давати
На служби та треби
Та молебні, бо нема, мов,
Пана Бога в небі.

На всеночне не ходили,
Водосвять не стало;
З голоду дяки вмирали,
Попам спласло сало.

Стали діятися чуда:
Кров текла з ікони,
Чиста панна породила
Чотири дракони.

Бачили знаки на небі
Невидючі люде,
А баби вже голосили,
Що судний день буде.

Бачили знаки на небі
Й на землі зявиська,
А баби вже голосили,
Що потопа близька.

По весіллі народилось
Дитя за чверть літа:
Пухирі купуйте, люде,
На потоку світа!

В руках пера, при чересі
Чорнило в петлиці,
І привязаний із заду
Мішок на петиції.

Позаду пани жандарми,
Царські очі й руки,
Зладили про всякий случай
Добру лавку й буки.

А на площі перед троном
У страху і скрусі
Петенти вірно-піддані
Лежали на пузі.

Та сей раз на авдієнції
Надзвичайно шумно,
Бо зійшлося з цілої Руси
Духовенство тлумно.

Тут попове і дякове,
Що співають в хорі,
Тут паламарі й біскупи,
Навіть провізори.

З ними остання послуга,—
Гробарі, сестриці
Дзвонарі і свічоносці
Й баби проскурниці

Ось туркочуть барабани:
Най усякий слуха,
Що царь зволив відчинити
Свої світлі вуха.

ШЕСТА ПІСНЯ.

Авдієнція.

Владимир сидів на троні
В своїй резиденції
На звичайній, всім доступній
Своїй авдієнції.

Тиск міністрів, тайних радних,
Двірської голоти —
Стали просто муж при мужі,
Як коли у плоті.

Коло них, зігнувшись луком,
Мов осли ті в парі,
Препокірненько клячали
Пани секретарі.

Тут усі ті божі слуги
В однодушній спілці
Нуж зітхати, нарікати,
Наче погорілці.

Всі попове і дякове,
Що співають в хорі,
І паламарі й біскупи,
З ними й провізори,

Тут остання вся послуга;
Гробарі, сестриці
Дзвонарі і свічоносці
Й баби проскурниці.

„Що вам треба?“ — царь питає
Під навісом синим, —
А вони всі в один голос:
„Гинем, пане гинем!“

Тут попівство шле з між себе
Царю депутацію,
А один за всіх промовив
Ось яку орацію:

„Славний царю Владимире,
Хоч по вік владай нам!
Та як вбив нам пана бога,
Іншого надай нам!“

„Нам все одно, сей чи той бог,
Який будь най буде,
Щоб лиш був хтось перед кимби
Мали боя люде.“

„Особливо хлоп без Бога
Наче звір озлиться,
Ще й не буде мав до кого
За царя молитися.

„Мусить хтось пускати на хлопа
Грім і град і хмару;
Нам без Бога жить не змога, —
Бога дай нам, царю!“

Очевидно ся промова
І розумна й шира
Трафила у саме серце
Царя Владимира.

Мав він серце страх мягеньке,
Як всяке панятко,
Бідненький не міг би вбити
Навіть і курчатко.

„Не турбуйтеся, мої вірні!
Лиш держіть присягу.
Вашу просьбу зволю взяти
Під зрілу розвагу“.

СЕМА ПІСНЯ.

Міністерська рада

Вечером сидять міністри
В тайнім кабінеті;
Тут був Бог проти звичаю
Перший на тапеті.

В головному у всіх думка
Тут була тотожна,
Що без Бога з простолюддям
Видержать не можна.

Але далі у дрібницях
В самім лоні ради
Виявились так, як всюди,
Дві ріжні засади.

Стара школа похваляє
Службу при дотації,
А новіша всюди хоче
Найму й ліцитації.

Пан міністер справ внутрішніх
Мовив: „Світлий зборе!
Обявім в газетах конкурс,
Буде й діло скорє.

„Зголосяться кандидати
Без зайвої праці,
І царь вибере, хто ліпші
Має кваліфікації“.

Пан міністер заграничний
Радив стежку пряму:
У чужих газетах справі
Тій зробить рекляму.

„Бо не буде чей ні в кого
При отсій обсаді
Й думки, щоб домашній дехто
Сів на тій посаді.

„Лиш молодика ні за що!
Старших є немало,
Що в практиці й хлопістиці
Зуби позідали.

„Тож не слід для чести краю
На рублі скупиться,
Хай про сее відповідно
Знає заграниця“.

Та міністри фінансові,
Се народ упертий. —
Той хотів, щоб тут прилюдний
Конкурс був отвертий.

А хто буде з всіх найменше
За працю жадати,
Тому треба безоглядно
Сю службу надати.

Ще й з умовою: всі срібні
Й золоті предмети
Із церков в потребі будуть
Братись на монети.

Лиш коби папери в курсі
Вдержати аї рагі,
Се найстарше, а все інше,
То лиш лярі-фарі.

Будівель міністер радив:
Поки сі алярми,
Із монастирів хоч де-де
Поробить казарми.

Поки місце обсадиться,
Царь повинен первий
Мати хоч якийсь пожиток
Із тої перерви.

Пан міністер судівництва
Те ще мав додати,
Щоб прилюдно у газетах
І про те згадати,

Що новий бог по контракту
Має довг приймати:
За кожду присягу ложну
Зараз громом бити.

Бо то кожний парх вже нині
З царської причини
Бреше, присягає й суд весь
Підійма на кпини.

З дивним пляном виступає
Міністер освіти:
Щоб ту божеську посаду
Вдові полишити.

Вона-ж може на свою-руч
Взять собі в підмогу
Проворного Єзуїту,
Чи муллу якого.

Се, мовляв, дешевше буде
І піде до ладу,
І він сам їм в перших хвилях
Де в чім дасть пораду.

А він з роду був попович,
То й гадав, що вміло
Сам під фірмою вдовиці
Поведе се діло.

Міністер війни балакав
„Діловодство боже
Кожний з старших генералів.
Попровадить може,

„Він привик до дисципліни
І царя ме чтити,
А ще й скарб йому не буде
Пенсії платити.

„З всіх найліпше-б се потрафив
Маршал Комішпетер:
Він в тім майстер, щоб на хлопство
Пускати „доннерветтер“.¹⁾

„Ще йому там для концепту
Можна приділити
Деякого літерата,
Що-б в письмі був битий.

„Так зведем попівство з військом
Під одну команду
І зорганізуєм цільно
Ту церковну банду“.

Пан міністер поліційний
Без шуму, в секреті
На письмі подав проект свій
В замкненім пакеті.

Бо поліція, як кицька,
Радо в пільмі ходить,
А прилюдне ясне світло
Їй на очі шкодить.

¹⁾ Князь Віндшгрец, що в 1842 р.
боронив Габсбургів перед революцією.

Хоч проект свій запечатав,
Та най трупом впаду,
Як не вгану, що цареві
Він дав за пораду.

Певно сповідь, Єзуїтів,
Чистець від припадку,
І покору і терпливість
При вині й оплатку.

Рай по смерті в товаристві
Ангелів крилатих,
Всяка власть походить з неба,
Тлум чортів рогатих.

ПІСНЯ ОСЬМА.

Камарилля.

Як у всіх царів, так малась
І на Руси сила
Старша над всі міністерства—
Двірська камарилля.

Хай нам Франца Шумавського
Мине зла пригода!
Він сказав, що камарилля
Є женського рода.

Ще-ж Владимир був і ласий
На той довгий волос;
Володів як лев мужами,
Жінками як кнороз.

¹⁾ Камарилля=заушники двораки.
²⁾ Автор чеської граматики.

Одну жінку мав Норманку,
А одну Грекиню,
Дві мав Чешки, обі лепські,
Одну Болгариню.

Ще й метресок, мов принцесок,
Триста у Білграді,
Двісті в селі Берестові,
Триста в Вишеграді.

А крім тих казарм де-не-де
Ще якийсь фільварок;
Кацик в Гессен-Каслю стільки
Не має каварок. ¹⁾

А тітки ще, матірки ще
До них доложити,
А із їх сповідниками
Все те помножити:

О, була се камарилля
Наче Чімборассо! ²⁾
То сенат усе готовий,
Мов у ятці мясо.

О, було ж там кандидатів,
Та було протекцій:
Як боги топити, там аж
Царь набрався лекцій.

¹⁾ Німецьке князівство. Його воло-
дарі вславилися неморальним життям.

²⁾ Гора в Америці.

Всі на нього напірали,
Кожда інше верзла,
Мало голова цареві
З того не обмерзла.

Вечір Клим старий приходить
Царя визувати,
А царь нуж йому свій клопіт
Весь оповідати.

Клим старий у всім цареві
Наймудріше радив,
Камариллю і міністрів
Він за ніс провадив.

„Климцю, Климцю, хоч ти вибав
Нас із сеї звади!
Я бідак із тим жіноцтвом
Дать не можу ради“.

А Клим, як лиш царь роздягся
І в постелю вклався,
В урядовую газету
З чобітьми подався.

Став їм щось там диктувати—
Чобіт під пахою:
„Як се завтра там не буде,
То вам курти скрою“.

А на другий день весь Київ
Здивувався не мало.
Як в газеті урядовій
Ось яке стояло:

В ім'я царського Величя,
Що владіє краєм,
На вакантне місце бога
Конкурс отвираєм.

„Блищі вказівки й умови
Пани кандидати
В міністерстві поліційнім
Можуть оглядати“.

Розлетілася та новість
В куций стиль одіта
По телеграфічних дротах
На всі кінці світа.

А за день по всьому світі
Наче пчоли в леті
Забреніли телеграми
В кождіській газеті.

В Римі патри кардинали
„Під Червоним Раком“
Покріплялися що рана
Вином і араком.

Пан кардинал Шамшуліні
Тільки моргнув оком,
На „Augsburger Allgemeine“¹⁾
Кидаєся скоком.

¹⁾ Німецька ліберальна газета, що
мала найточніші відомості.

Дав налить Lacrymae Christi ¹⁾
Склянку двоквартяну,
Вихилив, і зараз рушив
Впрост до Ватикану.

Там не стукаючи, з шумом
Вбіг він до покою,
Розбудив отця святого
Тою новиною.

Скочив папа, ще й сорочки
Не зустиг надіти,
А вже крикнув щоб ладнались.
На Русь Єзуїти.

Дав усіх їх на дорогу
Остро підкувати,
І велів для них окремих
Марш скомпонувати.

¹⁾ Рід вина — „Христова слеза“.

ДЕВЯТА ПІСНЯ.

Єзуїтський марш.

Благословенно імня —
У Києві хапатня.

Агнче Божий, вземляй гріхи міра —
Настане там наша віра.

І во вишних Богу слава —
Той Владимир, то роззява.

Ізбави нас адських мук!
Не пускаймо його з рук.

Хвалите його во звуці струн!
Наш Бог послушніший, ніж Перун!

І сошедшого со небес —
Наша віра покірна як пес.

Воплощення твоє предивно —
Вір в те, що розуму противно.

Свят, свят, свят Господь Саваос —
Усіх новаторів на стос.

Іже премудростію вся сотвори —
Всі газети чорт бери!

Достойно і праведно єсть —
Старим часам усяка честь.

Богоглаголивий Аввакум —
Ліпша глупота, ніж ум.

Вся сили небеснія да поють —
Тут уже нам віри не дають.

О дражайшая паче злата —
Руснаки-жбудуть нам вірить, як телята.

Тебе Бога хвалим —
А ми на Русь валим.

Гріх ради отпущення —
Щоб нам там спеклась печеня.

Ісполнь небо і преісподня —
Там нам буде масниця що-дня.

Во превишнія палати —
Масно їсти, довго спати,

Создателю всея твари —
Почекайте но, кавяри!

Рцем вси от всея души, рцем —
І до балика бігцем.

Поем всемірную славу —
Наш живіт стравить кожду страву.

Слава во Вишніх Богу!
Сім фунтів мяса мало на одного.

Імя твоє превознесу —
Як нема шинки, з'їм ковбасу.

Царю небесний, Душе істини —
Збан вина пю до дна без захлистини.

Славу твою хто может ізречи —
Кухарка добра в день і в ночі.

О ізбранный сосуде —
Щоб лиш не бачили люде.

Возвеличися аки Сара —
Хто не вміє робити чудес, той нездара

Будет же нош і тьма —
Коли грошей нема.

І сотвори душу його ідіже —
Як дають, то бери, що влізе.

Вину предомною єсть мій гріх —
Сам не давай нікому, лиш бери у всіх.

Возрадуємся і возвеселимся вонь!
Найбільш нам приносить пекольний
огонь.

Всяческая мимоідутъ, аки сінъ —
А ми все перебудем. Амінъ.

ДЕСЯТА ПІСНЯ.

Конкурс.

Віє вітер чорноморський,
Аж степами шумно;
Збігаються до Київ^а
Кандидати тлумно.

Віє вітер від заходу,
У Київ^і тьмить^{ся};
Кожда віра себе хвалить,
А з іншо^ї кпить^{ся}.

Вислав папа декрет з Риму,
Печать як талірка:
„Що та грецька віра варта?
Що в колачі дірка.

„Жадна церква яко церква
Не єсть безумовна,
Римська церква між усіма
Найбільше церковна“.

Царгородський патріарха —
Печать наче миска:
„Не вірь, царю, антихристу,
Бо він брехні бризька.

„Жадна церква яко церква
Не єсть безумовна,
Грецька церква між усіма
Найбільше церковна“.

І синадріон рабінський
„Шулем-шулем“ — пише:
„Не вір Грекам ні Римлянам,
Чти Мойсея висше.

„Жадна церква яко церква
Не єсть безумовна,
Та жидівська між усіма
Найбільше церковна“.

Та-бо й муфтий магометський ¹⁾
Дреться як репета:
„Геть побий ті пси невірні,
Держись Магомета!

¹⁾ Муфтий — магометський духовний.

— 50 —

„Жадна церква яко церква
Не есть безумовна,
Мусулманська між усіми
Найбільше церковна“.

В царськiм дворi на Подолi
Пси за кiсть гризуться,
Так i тiї рiжнi секти
На конкурсі жруться.

Чорт там знає всi їх назви,
Але як честились,
З того руськi перекупки
Богато навчились.

Оттоді був добрий празник
На фактори й служки:
Пили юшку із окрайців,
Їли все пампушки.

А що їм на тiм конкурсі
Так цвила пшениця,
Від тоді їх називають
„Божя зарваниця“.

Конець.

Автор поеми „Хрещення св. Володимира“, який поет, не докінчив її. Вона мала мати назву „Богословська дискусія“ і змістом мала бути дискусія поміж Латинниками та Греками на тему, чия віра ліпша, а дискусія мала кінчитися бійкою, в якій верх взяли Греки. Автор цієї пісні п. з. „Хрещення“ мала довести все до дісного кінця.

106077

1230

1034/388

УНІВЕРЗАЛЬНА БІБЛІОТЕКА

17—18.

Пляток.

Сімпозіох (ґенкет).

Переклад і версія
Івана Фі...

ЛЬВІВ 1912.
З друкарні В. А. Шпиковского.
Накладом автора.

Ціна 40 сот.

А
п-37

Пляток.

Сімпозион (ґенкет).

Переклад і передмова
Івана Франка.

106096

ЛВВІВ 1912.

З друкарні В. А. Шпйковського.
Накладом автора.

Передмова.

І. Платон, його жите й літературна діяльність.

Платон, один із найвизначніших грецьких філософів і без сумніву найвизначніший літературний талант між ученими старої Греції, був сином Арістона й Періктіони, горожан атенського передмістя Колліта і членів одної з найвизначніших атенських родин, що в батьківській лінії походила від атенського короля Кодра. Він родився дня 7. мая 427 року перед Хр., мав двох братів і одну сестру і звався спершу іменем свого діда Арістокль, а тільки пізніше його вчитель прозвав його Платоном за те, що був широкій у плечах.

Як член атенської аристократії він одержав по тодішньому дуже старанне виховання, в молодих літах учився музики, математики, гімнастики та малювання; як гімнастик одержав побуду на істмійських ігрищах. Наука музики обіймала в тих часах також поезію, і молодий Платон визначився також на тім полі, уклада-

ючи дітирамби та трагедії. Але вже вчасно замишуване до поезії уступило далеко сиянійшому замишуванню до філософії, яке збудив у ньому мабуть його вчитель Кратіль, якого пам'ять він звелечив у своїм діялобі під тим самим іменем. Та рішучий вплив на все його даліше життя мав Сократ, якого учеником та пильним слухачем він зробив ся маючи 20 літ. Рівночасно з літературними й науковими заняттями він відбував також обов'язкову для атенської молодіжки військову службу і, коли вірити деяким жерелам, брав участь у трьох битвах, а власне перший раз під Танагрою, другий раз під Коринтом (394. р.) а третій раз під Деліоном. Служив правдоподібно кінно. По за тим у політичне життя не мішав ся. Наслідком родових традицій та власних переконань ворог демократії, він мав нагоду пізнати ліхї сторони пановання також аристократів, і се, як також засуджене на смерть Сократа демократичними охлократами остаточно відвело його від уділу в політичній життю Атен.

Про сю, можна сказати, переломову добу в життю Платона дає дуже добре поняття сему лист його кореспонденції, з якого не зайвим тут буде навести його власне оповідане: „В моїй молодості було зо мною таке, як і з не одним буває. Я зупинив ся на думці, що скоро стану своїм власним паном, зараз віддам себе задачам публичного життя. Та тут дожив я таких переворотів у моїм ріднім місті, які ось як дікнули мене. Тодішня конституція, на яку вже многі нарікали, дізнала зміни, наслідком якої 50 мужів стало на чолі держави, 11 у місті, а 10 у пристані Пірею як надзорча власть над торгом

та над зарядом міста, а надто 30 мужів як необмежені повелителі держави. Деякі з них належали до круга моїх свояків та приятелів*). Вони запросили мене зараз також до участі в правліню державою, немов би така участь сама собою належала ся мені. Я був одначе ще занадто молодий для власті, та про те мав надію, що ті мужи напевно приведуть стан держави із дотеперішньої беззаконності до ліпших законних порядків, і тому я слідив їх поступки з великою увагою. На жаль я завважив дуже скоро, що в короткім часі вони довели до того, що супроти їх правління давніші порядки видали ся золотим часом. Між иншими надужитими вони поручили старому вже Сократови, моїйому приятелеви, якого я без вагання можу назвати найсправедливішим мужем свого часу, аби він із иншими людьми зловив і спровадив до тюрми одного горожанина засудженого ним, і таким способом хоч і нехотя зробив ся учасником їх злочинів. Та Сократ не послухав їх, але наразив ся на небезпеку радше потерпіти все, ніж доложити руки до беззаконності властей. Бачучи се і ще не одно не менше важке, я з обуренем відвернув ся від тодішніх лихих порядків. Та швидко наступив упадок 30 тиранів і всеї тодішньої конституції. І знов я почув, хоч сям разом слабше, охоту вмішати ся в політику моєї вітчизни. Розумієть ся, що і в тім переходовім часі заколоту діяло ся не одно таке, що викликало обурення: многі люди визнавали переворот на те тільки, аби як мога лютий-

*) Головою 10 мужів у пристані, се значить тамошньої власті поліційної та тюремної був Хармід, вуйко Платона.

ше помстити ся на своїх ворогах. Та все таки демократи, які вернули з вигнання, виявили більше поміркованя. Але нещасливий випадок справив те, що деякі з тої тепер пануючої партії потягли під суд мойого приятеля Сократа під найбезпечнішим і найсправедливішим закладом безбожності, який як раз Сократа найменше міг діткнути. І судії з народа засудили його на смерть і спричинили загинь чоловіка, який тоді, коли вони самі були на вигнаню та в неволі, з героїською рішучістю відмовив ся від катівської служби супроти одного з їх вигнаних приятелів. Придивляючись тим подіям і людям, що провадили політику, а також законам і усталеним звичаям, я прийшов до думки, яка в міру того, як я доходив до старших літ, чим раз більше показувала мені трудність здобути успіх на полі практичної політики. Без значного числа приятелів і добре зорганізованої партії се було неможливе, а таких приятелів між тодішніми учасниками політичного життя тяжко було знайти, бо хід політики не йшов уже на основах наших батьків, а здобувати нових приятелів було також неможливо без надмірних труднощів. При тім погіршене писаних конституцій та обичаїв збільшало ся раз у раз застрашуючим способом, так що мені, зразу дуже охочому до публічної діяльності, при огляданю загальної нечестивості відносно нарешті зробило ся зовсім місно. Що правда, я не переставав думати про те, яким би способом можна було поправити ті відносини і загальні порядки держави, але рішив ся ждати на кориснішу нагоду, поки нарешті не дійшов до переконання, що до всіх теперішніх держав, що всі вони жп-

вуть у дуже лихім та беззаконнім стані, а по правді порядки майже всі непоправно лихі, так що тільки чудом божим вони можуть надіятися якоїсь поправи. В тім переконаню я опустив Аteni і відбув до Італії та Сицилії мою першу подорож.

Період подорожий у Плятона тривав цілих 12 літ, та докладних відомостей про них не маємо. Дещо вказує на те, що перший раз покинувши Аteni, він удав ся до Метарп, де довкола вільнодумця Евкліда зібрав ся кружок прихильників Сократа та його думок. Пізніше, коло р. 390, він подорожував до Кирени, де відвідав математика Теодора, якого давніше пізнав був у крузі Сократа. Мабуть у тім же часі він відвідав також Єгипет, про що свідчить його досить докладна знайомість єгипетської традиції, захована в діялогу „Файдр“.

Три рази в своїм житю подорожував Плятон до Сицилії, перший раз коло р. 384, другий раз коло р. 368., а третій раз 361. р. та всі три рази він не мав щастя при дворі тамошніх володарів, Діонізія I., Діонізія II. та Діона. Подорожі до Сицилії вплинули на нього хіба о стільки, що він познайомив ся ближше з Пітагорейцями, від яких переняв замислуване до математичних та фізикальних студій і яких вплив досить некорисно відбив ся на його пізніших писаннях.

Найважливішою подією в житю Плятона треба вважати заснування власної школи в Атенах, яке після Плотарха припадає на р. 386. Свою школу заснував Плятон на площі, прозваній іменем героя Академа, недалеко брами Діпіллон; вона окружена була портиками та парком; обік

неї Платон закупив розкішний сад, у якому безтурботно міг віддавати ся навчанню молодіжці та письменській праці. Слава його таланту швидко стягнула до нього багато талановитої молодіжці з різних країн Греції. між якою була також одна жінщина з Аркадії, Аксиотея, в мужеським убраню.

Занятий сею впливовою та плодючою діяльністю дожив Платон до пізньої старості; він умер маючи 81 літ, в р. 348 перед нашою ерою.

Коли почала ся літературна діяльність Платона, не відомо докладно. З поетичних творів його молодості не дійшло до нас майже нічого. Тому, що вся його пізніша письменська діяльність стоїть під впливом Сократа, природним являєть ся припущення, що вона й почала ся ще за життя його великого вчителя. І справді деякі новітні дослідники кладуть на роки 400—399 найдавніші діяльогі Платона: Ляхес, Молодший Гіппій та Еутифрон. Інші волять починати її пізніше і вважають першим твором Платона Апольогію Сократа, одинокий поміж його творами, що не має форми діяльога.

Зрештою вся літературна діяльність Платона виявила ся в формі діяльогів, розмов між двома або більше особами на науковій, язиковій, етичній, філософській та юридичній темі. Се треба вважати впливом оживленого товариського життя в тих часах. Платон не був творцем діяльогової форми в письменстві, але в усім разі був незрівняним майстром сеї форми. Найсухішим і найабстрактнішим темам при помочі сеї форми він умів надати не тільки популярний та діалектичний виклад, що розвивав тему з різних боків, але також

високу літературну вартість. Із сучасних впливів, які помогли йому стати на таким високім ступні досконалості, треба зазначити те, що улюбленою лектурою його в молодих літах були міми (комічні сцени) Софрона, а також незвичайний розвій драматичної штуки в Аленах, який привав власне на остатнє десятилітє V. віку.*)

Всіх діяльогів з іменем Платона дійшло до нас 42, крім того 12 листів і деякі літературні та наукові дрібниці. Історик грецької літератури Вільгельм Христ ділить Платонові діяльогі хронологічно ось на які групи:

1. Перед подорожами: Апольогія, Критон, Еутифрон, Лізіс, Хармідес, Ляхес, Гіппій Молодший та Іон; 2. Діяльогі переходової доби (390—380): Протагорас, Менон, Горгіас, Файдр, Евтидем, Файдон, Кратиль, Сімполіон; 3) конструктивні діяльогі, в яких розумоване та виклад позитивних тез перемагає діяльогову форму: держава (Політея), Тімай, Критій, Теаїтет, Софіст, Політик, Парменід, Філеб і Закони — як загально приймають, останній твір Платона. До сего треба додати ряд сумнівних або неавтентичних діяльогів: Теагес, Алькібіад А., Аль-

*) Варто зазначити, що в атенських театрах були представлені в р. 409 „Філокет“ Софокля, 408 „Орест“ Евріпіда і „Плутос“ Аристофана, 407 „Ойдіп у Кольоні“ Софокля, 406 „Бакханти“ Евріпіда та його ж „Іфігенія в Авліді“, а 405 „Жаби“ Аристофана. (Richter, Platon. Sein Leben, seine Schriften, seine Lehre. Erster Band. München 1910, ст. 55.

кібіад Б., Гіппій Старший, Гіппарх, Менексен, Любовники, Клейтофон, Епіномід та Мінос. Збірка так званих Платонівських листів підлягає значним сумнівам що до своєї автентичності і відносить ся головню до трипразового побуту Платона в Спракузах. Вона складає ся з 13 листів, із яких перший одначе не означений іменем Платона; новітша критика признає справді Платоновими або писаними близькою до нього особою тільки листи 3, 7, 8-ий. *)

Не місце тут входити в оцінку філософічного та в загалі наукового змісту Платонових творів. Досить буде навести загальний осуд історика грецької літератури В. Хріста, який зазначивши слабі сторони Платонові ідеології додає: „Але про те все таки Платонів ідеалізм лишаєть ся блискучою зорею в змаганнях та надіях людства, а його твори згодь між найкращими творами грецького духа, в яких глибина думок як найшасливійше йде в парі з барвистою красою мови. Платон не лише найбільший майстер діялога, він також довів чистоту та красу атицької мови до взірцевої досконалости. Реальне знанє Греків у часах Платона стояло ще не на дуже високом ступні, але що до того часу здобуто дослідями на полі математики та фізики, се він старанно засвоїв собі і використав у будові своєї системи дуже тонко, але також дуже малоплідно. Для історії та історичної критики мав наш автор, як майже всі фі-

*) W. Christ, Geschichte der griechischen Litteratur bis auf die Zeit Justinians. Vierte revidierte Auflage, München 1905, сторони 448—468.

лософи старовини, мало зацікавлені; впадає в очі його безкритичність у літературних справах; із сього погляду навіть супроти Геродота Платон виявляє рішучий регрес. *)

II. Сімпозион.

В р. 416 пер. Хр. молодий трагічний поет Аґатон у часі ленеїського празника одержав премію за свою трагедію. Того-ж вечера усталеним тоді звичаєм відбула ся коштом автора значна п'ятка, поперед усього для вшановання судіїв, що присудили премію, а другого дня вечером відбув ся товариський бенкет у домі Аґатона для близьких приятелів і знайомих автора. В числі запрошених був відомий тоді вже комедіописатель Арістофан, а також Сократ, що мав тоді 53 роки і здобув собі вже шпроку популярність не тільки в самих Атенах своїм навчанням. На бенкет зійшли ся переважно молоді люди; старшим між ними можна вважати хіба лікаря Еріксімаха, а Сократ, як се часто бувало у нього, запізнив ся. Зібрані гості перед вечерею умовили ся провести вечір не на п'ятниці, але на розмовах, а на пропозицію Еріксімаха згодили ся на те, аби кождий із присутних за чергою виголосив промову на честь Ероса. Вже почала ся вечеря, коли війшов припізнений Сократ і по привітанню згодив ся на умову товариства. Після вечері гості один за другим виголошували промови, а по промові Сократа на-

*) W. Christ, op. cit. 471—2.

дійшов Алькібіад з веселою компанією і вприспався до товариства. На пропозицію Еріксімаха виголосити також похвалу Ероса він відповів, що коли в цьому товаристві має хвалити кого, то хвалити ме тільки Сократа. За згодою товариства він виголосив блискучу промову на похвалу Сократа, по чім слідує закінчене твору.

В часі, коли відбув ся той бенкет, Платон мав ледво 12 літ і очевидно не міг бути його учасником. Однак він у вступі до свого твору подає звістку про Атенця Аполлодора, який кільканадцять літ пізніше, але ще за життя Сократа, правдоподібно коло р. 400, оповідає про той бенкет своїм гостям на основі того, що чув від одного з учасників бенкету, Сократового товариша Арістодема, а по часті від самого Сократа. Нема нічого неправдоподібного в тім, що Платон був між гістьми Аполлодора і там чув його оповідане про сей пам'ятний бенкет. Сей вступ, якому подібного нема в жаднім иншій із Платонових діялогів, дає основу до припущення, що Платон не вигадував усіх поміщених у нім промов, так само як не вигадував усіх введених у нім осіб. Він міг під свіжим вражінням оповідання поробити собі записки, які значно пізніше, бо аж 386 року обробив у своїм творі. Завважено, що твір був написаний рівночасно з заснуванням Платонової Академії, так що його можна вважати програмовим маніфестом Платонової філософської школи. (W. Christ, *op. cit.* ст. 456—7).

Про зміст сего твору писав у половині минулого віку французський критикі перекладач Швальєбе ось що: „Аби пізнати вповні якийсь предмет, треба вияснити його природу, його по-

чаток, його частин, його дійства і його ціль. З таких власне точок погляду Платон роздвляє любов у своєму „Бенкеті“. Тільки задля трудности відкрити природу якоїсь річчї і з неї видобути її дефініцію, він розпочинає виказом наслідків любови, і се зроблено в промові Файдра. Різні роди любови виложено в промові Павзанія; промова Еріксімаха має метою доказати, що любов проявляє ся не тільки в душі людській, але також у всій природі. Арістофан сплюкує ся вияснити повстанє любови, Агатон її вдачу, а нарешті в промові Сократа Платон викладає свої власні погляди про вдачу та правдиву мету любови“.*)

На мою думку зміст і мету поодиноких промов Платонового твору треба розуміти зовсім инакше. Перша промова, виголошена Файдром, має в загалі мітично-догматичний характер. Ерос вважаєть ся найстаршим із богів, що спричинив витворенє природи з хаоса, витворенє гармонії між богами і суспільного порядку між людьми.

Друга промова, виголошена Павзанієм, має характер більше психологічний, розрізняючи „посполиту“, фізичну любов, пристрасть тіла, від висшої, небесної любови, потягу душі до душі. Бесідник звертає увагу на неоднакове становище законодавства в різних краях до любовних справ і питає, значить, переходить із психологічного поля на суспільно-політичне. Е-

*) M. Schwalbé, *Dialogues de Platon*. Traduction nouvelle. Deuxième série. Paris 1852. ст. 393.

ріксімах у своїй промові розширяє виводи Павзанія, вказуючи прояви любови в різних штуках та занятях людських, у всіх животворах і нарешті в цілій природі. Комедіопис Арістофан знов спеціалізує тему, спираючись на пояснити при допомозі мітичного, мабуть ним самим *ad hoc* імпровізованого оповідання, походжене любови між двома людськими одиницями, чи то муштинами чи жінками, як пережиток первісної двоособовості чоловіка, яку усунули боги через розрізане двоособового чоловіка на дві особи. Ті дві половини, розділені від себе волею богів, шукають себе обопільно в житті, і сей їх потяг до злуки називаємо любовю. Трагічний поет Агатон, стараючись глянути на предмет із іншого боку, величає Ероса як наймолодшого і вічно молодого бога, що поселяє ся в людях, наділених фізичною та душевною красою, і дає їм можливість у житті і по смерті досягнути найбільше можливе щастя. Його промова кінчиться ся цвітним і троха пересоленим дітрамбом на честь любови. Сократ за дозволом товариства перед своєю промовою переводить невеличкий екзаме́н із Агатоном і доказує йому свою властивою індукційною мето́дою, що Ерос ані гарний, ані молодий, ані щасливий, ані бог. По тім замість своєї в ласної теорії, не на похвалу Ероса, але для вияснення дійсної правди про нього, він подає свою розмову з колпашною своєю вчителькою. віщою жінкою Діотімою з Мантіней. Виклад Діотіми про любов, як змагання смертної людської вдачі до безсмертності, треба вважати не філософичною ідеєю Платона, але обявою прастарої традиції, яка зберігала ся у вавилонських мудреців, у єгипетських та

грецьких містеріях, і яка через Діотіму зробила ся доступна також Сократови. З сього випливає, що Діотіму треба вважати не видуманою або навіть мітичною жінкою, як се чинить сучасна наука, але дійсною історичною особою.

Промова Алькібіада, якою властиво кінчить ся Платонів „Бенкет“, се взірць майстерної характеристики незвичайного чоловіка, виголошеної також незвичайним чоловіком. не позбавлений терпкої іронії. Алькібіад підхапує різні незвичайні сторони Сократової вдачі, його постійність проти покус тілесної краси, його спокій та витривалість у небезпеках, його блискучість у розмовах, його здібність будити в душах людських запал і заплуване до чесноти, та його неподібність до всіх інших визначних людей. Нема що мовити, що ся характеристика хоч і як геніяльна, не вичерпала всіх характеристичних рисів Сократа, як не вичерпала їх уся сучасна йому та пізніша грецька традиція.

По промові Алькібіада наступає коротка гумористична контрверсія між ним і Сократом, після якої Сократ заявляє намір виголосити похвалу Агато́на. Виконанню сего наміру перешкодила юрба нічних гуляк, очевидно атенської золотої молодіжи, яка без дозволу та без записи ввійшла до Агатоного дому і вмішала ся до бенкету.

Почала ся безладна п'ятика, що тревала доти, доки деякі учасники не порозходили ся, а інші не поснули. Тільки Агатон, Сократ і Арістофан додержали місця, розмовляючи до самого ранку. Втій розмові Сократ переконував Агатона й Арістофана, буцим то автор трагедії повинен уміти писати також комедії, і навпаки. Оба п'єсь-

менники, переможені мабуть більше вином, ніж його доказами, поснули на решті, а сам Сократ поклавши їх у ліжка вийшов у супроводі Арістодема з гостинного дому.

"Бенкет" належить без сумніву до найкрасших, найліпше скомпонованих і найглубше обдуманих творів Платона. В. Хріст (op. cit. 456). називає його „das liebreizendste und kunstreichste Werk Plato's, das schon bei den Alten von denjenigen, welche Platon mehr seiner Kunst, als seiner philosophischen Lehre wegen lasen, vor allen anderen Werken bevorzugt wurde".

З особливим подивом відізвав ся про сей твір пізніший грецький письменник Плотарх, а найновіший автор монографії про Платона (K. Ritter, op. cit. I. 426) називав „Бенкет" „одним із найделікатніших та найбагатших плодів письменської штуки грецької старовини, яким може любовати ся як твором штуки навіть такий, кому сама філософія чужа. Щедрійше, як який инший твір Платона, подає „Бенкет" образки правдивого атенського життя з такою наглядною свіжістю, яку поза тим стрічаємо тільки в комедії, але без карикатурного викривлення, властивого комедії".

III. Мій переклад.

Ще 1909 р. переклав мій син Тарас для вправи в перекладанню з грецької мови між иншими творами старого грецького письменства також Платонів „Симпозіон". Читаючи сей переклад я завважив, що він занадто невільничо держить ся грецького тексту і тому для руського читача аж надто часто виходить зовсім не-

зрозумілим. Бажаючи прилагодити сей переклад для друку я зачав весною 1910 р. разом із Тарасом переходити його переклад речення за реченням і розділ за розділом, порівнюючи його з грецьким оригіналом*) і з німецьким перекладом, опублікованим у Реклямовій „Universal-Bibliothek" (**). Робота йшла досить повільно, головню тому, що Тарас занятий університетськими лекціями не мав часу ані охоти слідити за ревізією перекладу з такою увагою, яку я вважав потрібною. Пройшовши кілька перших розділів ми покинули сю спільну роботу. Аж літом 1910 р., пробуваючи в Криворівні, ми взяли ся до неї оба з моїм сином Андрієм і признавши потребу переробити весь переклад основно, донали сеї роботи протягом кількох тижнів на Тарасовім бруліоні, по чім Андрій переписав усьє рукопис на чисто. Отак повстав сей переклад, якого я не доконав би був сам без поміччї мойого сина Андрія.

Головна зміна, яку я вважав потрібною доконати в Тарасовім перекладі, а також супроти грецького оригіналу, полягає ось у чім. Платон, мабуть для заховання хронологічної перспективи подій, представлених у тім творі, вкла-

*) Platos ausgewählte Dialoge, erklärt von C. Schmelzer. Symposion. Berlin 1882, 80, st. 98.

**) Platons Gastmahl oder Gespräch über die Liebe. Uebersetzt von Fr. Schleiermacher. Mit Vorwort, berichtiger Uebersetzung und Erläuterungen herausgegeben von Dr. Max Oberbreyer. Leipzig. Reclams Universal-Bibliothek N. 927, 18-ka st. 69.

дає в уста найближшого оповідача Аполлодора оповідане другого оповідача Арістодема, що був наочним свідком бенкету в домі Агатона в р. 416. Відси пішло те, що оповідане Арістодема скрізь видержано в залежній конструкції, т. зв. *oratio obliqua*, і з форми діяльбога перетягнуто в форму оповідання. Можливо, що для Греків ся стилістична штука була приємною та легко зрозумілою, але в перекладі вона значно утрудняє зрозуміння тексту і ослабляє живість діяльбогічної форми. Оттим то я вважав потрібним, не нарушуючи основи грецького тексту, всі діяльбоги передавати в формі діяльбогів і всі промови в формі промов без ненастанного втручання: „той сказав“. Надію ся, що ся інновація вийшла на користь перекладу і здобуде Платоновому творови також серед нашої публіки ту прихильність та таке зрозуміння, на яке він у повні заслугує своєю внутрішньою вартістю.

Друга зміна, більше формальна, полягала в поділі тексту на розділи. Грецькі письменники в старовину не ділили своїх творів на розділи; поділу dokonали пізніші кописти та редактори, переважно для цілі шкільного навчання. Платонів „Симпозіон“ у грецькій тексті, а також у німецькій перекладі поділений на 39 розділів, хоча розмір поодиноких розділів німецького перекладу не скрізь відповідає розмірови розділів у грецькій тексті. Такий сам поділ задержав також автор польського перекладу, д. Вл. Вітвіцький*), який у загалі досить свободіно поводить

*) Platon, Uczta, dialog o miłości. Przełożył, wstępem poprzedził i objaśnieniami opatrzył Władysław Witwicki. Lwów 1909, 8-ка, сторін 168.

ся з текстом, а ще свободнійше в персонажами та темами грецького твору, роблячи прим. у вступних увагах Сократа неумом, дармоїдом та комедіянттом, який весь свій вік удавав мудрця, а доведений до загинелі, жартами маскує свою розпuku.

Сей поділ, зроблений очевидно для шкільної цілі, зовсім не захований у французькій перекладі М. Швальбе, цитованім вище. Задержуючи в нашій перекладі сей шкільний поділ на 39 розділів, означених арабськими цифрами на початку тексту кожного розділу, я поділив рівночасно цілість тексту на 14 розділів відповідно до змісту головних уступів, із яких вона зложена. Сі уступи, розуміється, не однакового об'єму, та про те на мою думку вони добре зазначають органічну будову Платонового твору.

Із подробиць перекладу зупиню ся тільки на однім місці в промові Арістофана, яке на мою думку дотеперішні перекладачі передали не зовсім вірно. В німецькій перекладі се місце передано ось як: „Er ging auch aufrecht wie jetzt nach welcher Seite er wollte, und wenn er schnell wohin eilte, so konnte er, wie die Radschlagenden, welche die Beine gerade im Kreise herum-drehend Rad schlagen, eben so auf seine acht Gliedmassen gestützt sich sehr schnell im Kreise fortbewegen“. Переклад очевидно не дає жадного зміслу, і повний суперечностей, бож не можна стоячи просто обертати ноги довкола, ані крутячи ся на однім місці хоч би й як скоро поспішати на перед. Французький перекладач (ор. cit. ст. 421) передав се місце коротше, але свободнійше і також не докладно; читаємо там: „Ils marchaient en ligne droite, comme nous,

sans avoir besoin de se tourner. pour prendre tous les chemins qu'il voulaient. Quand ils se disposaient á aller plus vite, ils s'appuyaient successivement sur leurs huit membres, et s'avançaient rapidement par un mouvement circulaire, comme ceux qui, les pieds en l'air, font la roue". В дословнім перекладі по нашому се значить: „Вони ходили просто, як ми, не маючи потреби обертати ся, коли хотіли йти в якім будь напрямі. Коли-ж їм забажало ся бігти швидко, вони опирали ся по черзі на своїх вісім членів і круговим рухом двигали ся в перед так, як ті, що підіймаючи ноги в повітрі роблять колесо". Очевидно й сей перекладач не уявляв собі докладно, яким способом чоловік може ходити колесом, що для Греків, так само, як і для деяких наших селянських хлопців, було зовсім невеликою штукаю. Польський перекладач передає се місце зовсім легкою (ор. cit. ст. 73): „Chodziło to albo po prostu tak jak dzisiaj dowoli w jedną albo w drugą stronę, albo, jeśli się taki bardzo spieszył, robił tak, jak ten, co koziołki przewraca, i znowu na równe nogi staje. A że miał wtedy człowiek aż cztery pary odnóży, to się też odbijał dobrze i katulał bardzo szybko". Очевидно польський перекладач не уявив собі докладно різниці між гімнастичною штукаю ходження колесом і штукаю перевертання козлів.

Нисано д. 10—17. грудня 1911.

Іван Франко.

Сім позіох
(Бенкет).

І Аполлѳдор і гостї.

1. Аполлѳдор. Здаєть ся, мої панове, и досить обїзнаний з тим, про що питаєте. Оноді вийшовши з мойого дому в Фалеронї до міста я зустрїв ся з одним знайомим, Глявконом, що побачивши мене почав доганяти і крикнув жартливо:

— Мой ти Фалерейче, Аполлѳдоре, чи не можеш підождати?

Я зупинив ся і заждав на нього.

— Отсе я, Аполлѳдоре, — мовив він, — шукаю тебе вже від недавна, бажаючи розпитати тебе про бенкет Агатона, на якому були Сократ і Алькїбіад і инші гостї, і на якому вели ся розмови про любов. Розповідав мені про се дещо вже один, що чув від Фойніка Пилиповича, та додав, що й ти знаєш про се. Та він не вмів сказати всего до ладу. Так розповідж же мені ти, бож годить ся приятелеви розголошувати промови приятеля. Та поперед усього скажи мені, чи був ти присутний при тїм бенкетї?

На те я відповів йому:

— Очевидно не довело ся тобі нічого докладного довідати ся від того стрічного, коли думавш. що сей бенкет, про який питаєш, відбув ся так недавно, що й я міг бути присутний на ньому.

— А вжеж, що так, — мовив він.

— Ні бо, Глявконе, — відповів я, — Хиба ти не знаєш, що Агатон від многих лїт уже не показує ся в Атенах? А з Сократом я товаришую, та пильно день у день придивляю ся до всього, що він робить, і прислухаю ся до кожного його слова тільки що від трьох лїт. Перед тим я блукав, куди попало, і думаючи, що живу краще від инших, я жив не лїпше того, як ти жиєш тепер, коли думаєш, що лїпше робити що будь инше, ніж бавити ся філософією.

— Не жартуй — мовив він, — але скажи краще, коли відбув ся той бенкет?

— Ми ще були дітьми, — відповів я, — коли перша Агатонова трагедія дістала першу нагороду і коли вечером того дня він складав богам жертву, а приятелям дав бенкет.

— Ну, — сказав він, — се було, здаєть ся, досить давно. Але хтож оповідав тобі про се? Чи може сам Сократ?

— Ні, на Зевесі, — відповів я, — але той сам, що й Фойнікони, Арістодем на імя, Кідатенець, малого росту, босяк, що був на тім бенкеті як любимець Сократа, який, здаєть ся, найліпше згадував усе. Кілька разів запитував я також Сократа про подробиці того бенкету, і те, що чув від нього, згоджувало ся з тим, що говорив Арістодем.

— Так щож, — мовив Глявкон, — розповіси мені? Дорога відси до міста дасть нам досить часу — тобі ходом оповідати, а мені слухати.

Оттака була розмова між нами, по чім я зачав оповідати йому те, що тепер при вільній хвилі хочу розповісти вам. Така вже моя вдача, що більш усього люблю або сам говорити про філософію, або слухати розмов инших, певний,

що се найкориснїше занятє. Натомість я нуджу ся смертельно, коли ви або ваші богаті та ділами заняті приятелі говорять про свої діла. Мені дуже жалє тих моїх і ваших приятелїв, що проводячи час на таких розмовах думають, що провели його добре, хоч він пройшов їм зовсім безхосенно. Може з рештою й ви вважаєте мене навіженим, та може маєте й рацію, але про вас я не тільки думаю се, але знаю на певно.

Однї із гостей: Ти все такий сам, Аполлїод ре. Все лихословиш себе і всіх инших, і, здаєть ся мені, безпідставно вважаєш нещасливими всіх людей, починаючи від себе самого, крім Сократа. Не знаю, хто перший назвав тебе маляком, але те знаю, що дехто так називає тебе за те, що в словах ти все прикрий проти всіх і себе самого, крім Сократа.

Аполлїодор. Так ти думаєш, друже мій, що справді треба бути безумцем і маляком, щоб говорити так про себе і про всіх вас?

Гість: Не пора, Аполлїодора, сперечатн ся тепер про се. Але прошу тебе, вчини найліпше і розповідж нам про розмови на тому бенкеті.

Аполлїодор. Розмови на тому бенкеті — та ну, почгү з самого початку, так як розповідав мені Арістодем.

II. Стріча Арістодема з Сократом.

2. Він оповідав: „Я зустрїв ся раз із Сократом, саме по купелі і в сандалах, що з ним рідко трапляло ся. Я запитав його, куди йде так гарно вбранний? Він відповів:

— На бенкет до Агатона, бо вчора я втік від нього на епінікіях, боячи ся натовпу, й обіцяв, що прийду сьогодні. Тому я й вистроїв ся так гарно, щоб гарним іти до гарного. Але ти як можеш хотіти йти на обід незапрошений?

Я відповів:

— Буде, як т.. скажеш.

— В такім разі ходи, — мовив Сократ, — аби ми могли задати брехню приповідці, що „На бенкет добрих добрі сходять ся самі“. Бо ж і Гомер наразив ся на те, що не лише пере-крутив, але навіть висміяв сю приповідку. Бо представивши Агамемнона надзвичайно добрим знавцем воєнної штуки, а Менелая лихим войовником, мимо того оповідає, що коли Агамемнон приносив жертву й устроїв пир, Менелай прийшов на той пир непрошений, гірший у гостину до ліпшого.

Почувши се сказав я:

— Може в такім разі й зо мною буде те саме, що не так, як ти кажеш, Сократе, а так, як у Гомера сказано, я прийду гірший непрошений на бенкет мудрого чоловіка. Чи не зволіш троха оправдати мене, коли я скажу, що не приходжу непрошений, але прошений тобою?

Сократ: Ну, ходім оба, а йдучи поради-мо ся, що маємо сказати. Рушаймо ж!

Оттак поговоривши з собою ми пустили ся в дорогу. Сократ одначе задумав ся про щось і лишив ся на дорозі по заду, а коли я почав дожидати його, велів мені йти наперед. Колиж я прийшов перед дім Агатона і побачив двері відчинені, зустріла мене досить смішна пригода. Бо при вході стрітив мене хлопець, і

запровадив туди, де всі гості вже лежали й готовили ся розпочати обід.

Як тільки Агатон побачив мене, сказав мені:

— Гарно, Арістодеме, що ти прийшов пообідати з нами. А коли ти прийшов за яким иншим ділом, то відложи його на потому. Ще вчора я шукав тебе, щоб запросити на обід, але не міг найти тебе. Але чому ж ти не привів із собою Сократа?

Арістодем: Та я сам ішов із Сократом, але обернувши ся не побачив його. Я й хотів сказати, що приходжу до вас запрошений Сократом на ваш обід.

Агатон: Дуже добре зробив ти, але деж Сократ?

Арістодем: Ішов зараз за мною, і я дивую ся, де він міг лишити ся.

Агатон: Хлопче, не міг би ти поглянути, чи не надходить Сократ? А ти, Арістодеме, сідай коло Ерікісімаха.

III. Пир у Агатона.

3. Арістодем: Тоді він велів хлопцеві вивести мене, щоб я міг лягти коло стола. Тут прийшов другий слуга з вісткою, що Сократ зайшов дальше і стоїть у снігах сусіда, і хоч він просив його, не хотів прийти.

Агатон: Дуриницю говориш! Поклич його і не вступи ся!

Арістодем: Ні, лиш його, бо в нього такий звичай, що стане і постоїть там, де йому трапить ся. Знаю, що він прийде зараз. Отже не чіпайте його, але лишіть у спокою.

Агатон: Так і треба зробити, як гадаєш. А ви, хлопці, обслуғуйте гостей! Подавайте страви, як самі знаєте, бо нема над вами наставника, чого я ніколи не аюшу. Уважайте мене також за запрошеного й обслуғуйте нас усіх так, щоб ми могли похвалити вас.

Потім почали ми всі обідати, а Сократа як не було, так не було. Агатон раз по разу розказував привести Сократа, але він не приходив. Нарешті прийшов не по короткім часі, як звичайно, аледесь аж у пів обіду.

Агатон, що лежав на самім крайнім місці, озвав ся:

— Ану, Сократе, лягай коло мене, щоб і я одержав пайку тої мудрости, що явила ся тобі там у снігах. Бож певно ти щось видумав там і держиш се в голові, коли ти не міг відірвати ся від того місця.

Тоді Сократ сів і сказав:

— Було би се дуже добре, Агатоне, коли би мудрість при зіткненню одного чоловіка з другим перепливала з повного в порожнє, так як вода в двох чарках через вовняний шнурок перепливає з одної в другу. А коли з мудрістю діє ся щось подібне, то я дуже радо ляжу коло тебе, бо надію ся збагатити ся від тебе не одною гарною мудрістю. Бо моя якась нездала та непевна як сон, а твоя блискуча і має великий успіх, коли від тебе в так молодім віці бє такий великий блиск, що нпм недавно очарував ти більше, як трицять тисяч Греків.

Агатон: Жартуєш Сократе! Але про мудрість поговоримо з собою троха пізніше, а при чарках покличемо Діоніза на судію. А тепер бири ся до страви!

4. Потім Сократ положив ся і пообідав разом з иншими, а коли ми пролили й проспівали на честь бога і відправили все, що слід, узяли ся до питя. На початок промовив Павзаній ось що:

— Ну, панове, яким способом пити мемо найкрасше? Признаю ся вам, що в мене троха важка голова після вчорашньої випивки і домагає ся деякого відсвіження. Знаю, що й у вас не одного те саме, бо й ви вчора були при тім. Так поміркуймож, яким способом пити нам сьогодні найліпше?

Арістофан: Добре мовиш, Павзанію. На всякий спосіб треба нам якоїсь полегкості в питю, бо й я вчора піділяв порядно.

Почувши се промовив Еріксімах Акумененко:

— Добре мовите, та тільки одно хотів би я почути, а власне, як дивить ся Агатон на ті щедрі випивання.

Агатон: Ані руш мені не хочеть ся щедрого випивання.

Еріксімах: Се була би правдива наїдка для нас — для мене самого, для Арістодема та Файдра, колиб ви, що любите кріпко випити, сьогодні зрекли ся того; ми все в тім ділі послабші. Про Сократа не згадую, бо в нього така вдача, що може пити багато й мало, і буде держати ся з нами. Коли отже бачу, що ніхто з присутніх не має охоти пити кріпко вина, то може не візьмете мені за зле, коли скажу деяке слово про пиянство. Мені, здасть ся, випити ся зовсім добре із самої медицини, що пиянство чоловікови дуже шкідливе, і я не маю охоти ані сам пити багато, ані силувати до

того когось иншого, особливо коли в мене ще від учорашнього голова тяжка.

Файдр Міррінузієць: Благодать! Я звичайно послухний тобі, особливо коли скажеш щось із лікарської науки. Та тепер і всі інші годять ся на се. Значить, усі ми стали на тім, що при сьогоднішнім нашім бенкеті не будемо пити до «положення риз», але пити мемо тільки для веселости.

IV. Плян бенкету.

5. Еріксімах: Нехай кожний пє, скільки хоче, і ніхто не силує нікого, а я тим часом предкладаю, щоб ми відправили флетистку, яка отсе входить до ідальні, нехай грає собі сама, або, коли хоче, нехай іде між жінок і заграє їм дещо, а ми між собою забавмо ся розмовою. А про те, про що нам розмовляти, можу подати вам свою думку.

Всі згодили ся на се і зажадали від нього, щоб висловив ту думку.

Еріксімах: Почну свою промову від Евріпідової Меланіппи, бо не про себе хочу говорити, а тільки про Файдра. Бо Файдр не раз уже з докором говорив мені: «Чи се не лихो, Еріксімаху, що про всіх богів понаписували поети похвальні пісні та молитви, а про Ероса, такого великого та могутнього бога, ані один із многих дотеперішніх поетів не написав похвальної пісні? Так само, коли оглянеш ся також між бравими софістами, що понаписували прозою похвальні писання на Геракла та інших героїв, як ось наш шановний Продік. Та се ще не таке диво; але ось не давно

читав я книжку одного такого мудрого чоловіка, який розспіває ся чудесними похвалами про сіль та її користь, а інші випишують подібні похвали на інші річи — отже на такі річи зуживають багато праці, а Ероса ані один із них не посмів звелічати достойно, так що такий бог немов би зовсім занедбаний». В тім, здаєть ся мені, Файдр має повну рацію. Оттим то я бажав би вложити на нього сю задачу, коли вона йому подобає ся, а надто думаю, що й нам усім тут присутнім не зайвим буде звелічати того бога. Коли ви поділяєте сю думку, то можемо мати зовсім відповідну тему до розмови. Моя рада така: нехай кожний із нас, починаючи з правого боку, виголосить похвальну промову на Ероса, як може найкрасшу, а Файдр нехай зробить початок, бо він сидить на краю, і перший відчув сю потребу.

Сократ: Ніхто не спротивить ся тобі, Еріксімаху. Не смію спротивити ся і я, хоч признаю ся, що на любовних ділах розумію ся дуже мало. Не спротивить ся певно ані Павзаній, ані Арістофан, бож сей раз у раз має діло з Діонізом та Афродітою, ані ніхто инший із тих, кого бачу. Що правда, наше становище, тих що лежимо тут у низу, дещо трудніше, але коли наші попередники вимовлять ся як найкрасше і як найліпше, то для нас і сього буде досить. Отжеж, Файдре, починай у щасливую годину і звелічай Ероса!

З тім згодили ся всі інші і ждали того самого що й Сократ. Та всього того, що говорив кожний із них, не згадував докладно вже й сам Арістодем, а я ще менше згадав із того, що він оповідав мені. Але котрі промови видали

ся мені особливо гідним пам'яті, ті я подам за порядком.

V. Промова Файдра.

6. Поперед усіх забрав голос Файдр, починаючи більше менше ось як:

— Ерос великий бог і гідний подиву богам і людям із многих різних поглядів, а головню задля свого походження. Бо сеж велика річ належати до найстарших богів. А се видно ось із чого: Ерос не мав родичів, і жаден поет ані мітограф не згадує про них. Тільки Гезіод говорить:

„З разу був хаос, а потім
Широкогруда земля, пристановище всіх
[живих творів,

Разом і Ерос.

Отже після хаоса повстали обоє разом, земля й Ерос. А Парменід говорить про початок богів:

„Всіх богів перший до життя покликав не
[хто, тільки Ерос“.

З Гезіодом згоджується також Акузілей, та й многі інші признають Еросови що він належить до найстарших богів. Та він не тільки найстарший, але також творець найбільшого добра; бо принаймні я що до себе не вмів би сказати ч. в яке більше добро, як у першій молодості закохати ся і бути любленим. Бо що повинно провадити чоловіка в цілому житю, коли він хоче жити гарно й праведно, сього не дость ані рідня в такій великій мірі, ані станове ще, ані багатство, ані ніщо инше, тільки любов. Бо що таке любов? Сором перед поганим і змагане до красоти. Без сих обох прикмет ані державі, ані одиниці не можливо доконати нічого гарного й доброго. Стою на тім, що чо-

ловікови, якого оживляє любов, колиб його захоплено на якім поганим учинку, або колиб він із трусости не боронив ся від напасти, не було би так прикро, коли би на се дивив ся його батько або приятель, або хто будь инший, як те, коли би на се дивив ся його милий. Так само бачимо на закоханим, що він найбільше соромить ся свого коханця, коли той застане його на якім злім ділі. Колиб можна довести до того, аби держава або військо складала ся з самих людей, закоханих один в одного, то не можна би ліпше руководити ними нічим иншим, як тільки тям, аби вони здержували себе обпільно від усякого поганого діла і старали ся одні одних перевисшити в тім змаганю. А борючи ся в однім звязку вони навіть невеликою силою побідили би всіх инших людей. Бо жаден із таких закоханих не хотів би дожити тої хвили, щоб його коханець бачив, як він покидає свій ряд або відкидає оружжя, і певно волів би радше вмерти, ніж покинути коханця і не доломти йому в небезпечі. Нема певно ані одного такого труса, котрого би Ерос не одушевлював до хоробрости, т к що він старає би ся дорівнати тому, хто має вроджену хоробрість. Я певний, що те, що Гомер говорить про деяких героїв, одушевлених богом до відваги, чинить Ерос із закоханими.

7. Навіть умирати одно за одне волять закохані, не тільки мушціни, але також жінки. На се маємо найкрасший доказ на Алькесті, дочці Целія, яка для справдження сеї річі між Греками сама захотіла вмерти за свого мужа, хоч його батько й мати жили ще. Оттим вона перевисшила їх любовю для їх сна, так що вони в порівнанню з нею видали ся йому чужими і

тільки з імені рідними. Тим вона доконала діла, яке видало ся благородним не тільки людям, але й богам, так що боги, які з многих, що вчинили багато доброго, тільки немногим дали той дар — вернути їх душу назад із Гаду — відпустили її душу, врадувані її саможертвою. От так то й боги найбільше шанують постійність і запал любови.

Натомість Орфея Ойагренка відослали з Гаду в порожні, показавши за ним тільки привид жінки, задля якої він прийшов але не давши йому її самої, бо він видав ся їм м'якосердним, як грач на гітарі, і не важив ся вмерти задля любови, так як Алькеста. тільки по пробу ав живим увійти до Гаду. За те вони наложили на нього кару і допустили, що він згинув від жінок, і не пошанували його по смерті, так як Ахіля, сина Тетіди, та не вислали на острови блаженних. Бож Ахіль, повідомлений своєю матір'ю, що вмере, коли вже Гектора, а коли сего не зробить, верне до дому і вмере в старості, все таки зважив ся помагаючи своїйому улюбленому Патроклеви і мстятися за його смерть, не тільки вмерти вчасніше, але вмерти незабаром за ним. Оттим то вельми врадувані боги незвичайно почитали його за те, що Ахіль любив Патрокля тому, що сам був красивий не тільки від Патрокля, але й від усіх інших героїв і ще без бороди, значить, значно молодший, як каже Гомер. Але будь що будь боги найвище цінять сю чесноту любови, і більше подивляють і люблять і нагороджують, коли коханець любить свого коханого, ніж коли хлопець любить дівчину. Оттим то коханець більше божественний як той, кого він любить, бо в ньо-

му єсть бог. Тому ж і Ахіля боги почитали більше, як Алькесту, післявши його на острови блаженних.

Тому я й говорю, що Ерос найстарший, найшановніший і наймогутніший із богів, і наділяє чеснотою та щастєм людей живих і померших.

VI. Промова Павзанія.

8. Отсе більше менше сказав Файдр, а по Файдрі говорили інші, котрих мови я докладно не згадую. Помінаючи їх оновім мову Павзанія.

Павзаній: Не зовсім відповідним видається мені, Файдре, твоє пропозиція, щоб ми так по простому вихваляли Ероса. Бо як би лиш один був Ерос, то се було би добре. Але чиж він лиш один? Коли він не один, ліпше вперед рішити, котрого маємо хвалити. Тож я попробую поправити се. На сам перед показати Ероса, котрого треба хвалити, а потім прославити його, як богу достойно. Адже знаємо всі, що без Ероса нема Афродіти. Як би вона була одна, то був би один Ерос. А коли їх є дві, то мусять бути й два Ероси. А якіж то дві богині? Одна старша і без матери, дочка Неба, котру називали також Небесною, а друга молодша, донька Зевеса й Діони, котру називаємо Посполитою. Треба отже й Ероса, помічника тої другої, справедливо називати Посполитим, а другого Небесним. Хвалити треба всіх богів, і тому мушу вяснити прикмети кожного. Бо кожне діло так стоїть: само собою зроблене воно ані зло, ані добре. Отак як ми тепер робимо, пемо, співавмо або гово-

римо — все те само собою не гарне, але в ви-
конанню, як воно зроблене, таким виходить. Зро-
блене гарно й правдиво буде гарне, а зроблене
криво буде погане. Те саме пажне також для
любоби й Ероса: не кождей гарний і достойний
похвали, лише той, що приводить нас до любви
й краси.

Ерос, помічник Посполитої Афродіти, на
правду й сам посполитий, і робить, що трафить
ся. В нїм то й кохають ся лухі люди. Такі лю-
блять на сам перед не менше жінок як хлопців;
описля у тих, яких люблять, кохають радше тіло,
нїж душу; потім скільки лише можуть найдурній-
ших, дбаючи лише про заспокоєне пристрасти,
а не дбаючи про те, чи се чесно, чи нї. Оттим
то коли їм трапить ся зробити щос-, то роблять
добре або недобре, як попаде; бо се походить
від тої молодшої богині, богато молодшої від
другої, що в своїм уродженню має зачатки жіно-
чого й мужеського. Ерос Небесної богині з разу
не мав у собі нічого жіночого, тільки саме муж-
еське. Се була любовь до хлопців, старша і
вільна від усякої розпусти. Оттим то люди, опа-
новані тою любовью, звертають ся до мушци і
люблять те, що з природи міцнійше та має
в собі більше розуму. Се легко пізнати і по са-
мій любви хлопців, бо ті, що кермують ся тим
старшим Еросом, любують ся не в дітях, а в та-
ких, що вже починають приходити до розуму,
коли у них засїває ся борода. Почавши таким
способом любити, такі люди готові провести ці-
ле житє разом із укоханим, але не так, щоб ви-
дурити дещо від нерозумного, а дорослого ви-
сміяти й перебігти до няпого. Треба, щоб і за-
кон забороняв любити недолітків, аби ніхто на

непевне не витрачував великого зусилля; бо не-
відомо нікому, чим се може скінчити ся, чи не-
доліток не попаде в розпусту, чи оберне ся до
чесноти душі й тіла. Діпші й самі вже собі добро-
вільно установляють такий закон, але від того
треба здержувати і звичайних любовників, так
як забороняємо їм, о скільки можемо, любити
вільних жінок. Бо вони то спричинили запак-
оєне сього діла так, що деякі справедливо го-
ворять, що віддавати ся любовникам, се ганьба.
Се говорять одначе тільки про тих, у кого ба-
чуть непоміркованість та несправедливість. Бо
прилично й праведно ведене діло нї в яким разі
не стягне на себе догани.

Властиві закони в любовних ділах у пи-
ших краях легко пізнати, бо вони означені зо-
всім просто; але наші та лякедемонські трудній-
ші. Бо в Елідї і в Беотів, де не вміють красно-
мовства, є такий звичай, що годить ся віддавати
себе любовникам, і ніхто, ані молодий, ані стар-
рий не сміє сказати, що се погано, тому, гадаю,
аби не завдавали собі клопоту силкуючи ся
при своїй невимовности переконувати молодців.
В Іонї ж і в інших числених краях, де Греки
живуть серед варварів, звичай уважає се гань-
бою. Бо у варварів задля їх самовладної управи
є все те злом так само, як наука й замилуване
в тілесних вправах. Відомо, що не подобаєть ся
володарям, щоб у підданих повставали великі
розуми або міцні прїязни і звязки, які по при-
пині обставини родять ся найбільше з такої
любви. Сего певно навчили ся й тутешні тира-
ни; бо коли любовь Арістогейтонова і дружба
Гармодієва стала міцною, зломала їх державну
власть. Через те там де уважаєть ся за не-

честь віддавати себе любовникам, се діється із за зарозумілості законодавців, задля наспльства пануючих і нездарности підданих. А де се прямо уважає ся гарним, діється се задля душевної оспалості законодавців. У нас закон постановляє далеко краще, та, як я вже сказав, не легко його зрозуміти.

10. Колиж роздумати, що кажуть, буцїм то лїпше любити явно, ніж тайно, а особливо найблагороднїйших і найлїпших, хоч би були поганїші від инших, то якаж дївна заохота буває закоханим від усіх, не як коли би робили щось погане. Коли позаскати улюбленого уважається добром, а не злом, і коли для позискання коханого звичай дозволяє закоханому робити не одно таке дивоглядне, і навіть мати за се похвалу, що як би хто поважив ся робити се з иншою метою, стягнув би на себе найостріїшу догану житєвої мудрости. бо коли би хто для позискання грошей або осягнення уряду або иншої власти хотїв робити те, що роблять закохані для своїх любимців, коли би просив у покїрній поставі або на колїнах, присягав ся, лягав перед дверми, добровільно робив послуги, яких би не робив навіть наемник, такому й приятелі й вороги не допустили би робити того всего, одні закидаючи йому підхлїбство та упїдїненє, а инші упоминаючи та присоромлюючи його. Натомїсь закоханий роблячи все те, робить се з певною грацією, і звичай дозволяє йому робити се без сорому, бо він робить прекрасне діло. А що найстрашнїйше, як кажуть многі, се те, що коли він присягає ся і зломає присягу, боги прощають йому се, бо любовна присяга не вважає ся присягою.

Оттак боги й люди допускають закоханому багато вільностїй, які признає йому й тутешній звичай.

Тому отже мїг би хтось уважати за найкращу річ у сїй державі любити і бути приятелем закоханих. Коли одначе батьки наймають учителїв аби не позволяли любимцям розмовляти з любовниками, і се виразно наказують учителеви, а ровесники й товариші ганьблять їх, коли бачуть такі їх учинки, а старші не противлять ся таким докорам ані не лають їх за те як за недобре діло. — се все узївши під увагу думав би хто знов, що се тут уважає ся чимось найпоганїйшим. А справа, думаю, стоїть так, як я сказав зразу: само собою се ані гарне, ані зле, але гарно роблене воно гарне, а погано роблене погане. Злом буде приподоблювати ся злому злом способом, а добром служити чесному добрим способом. Злим буде той непослїтний любовник, що любить радше тіло як душу, навіть неостїйний, тому, що любить неостїйну річ. Бо як тільки мине ся цвіт тіла, котре любить, він покидає його, задаючи брехню своїм словам і обіцянкам. А закоханий у душу, наповну чеснотою, остає таким ціле житє, бо приляг до тривкого. Їх то хоче ваш звичай добре й гарно випробувати, і одним сприяти, а других уникати. Через те приходить ся одному переслїдувати, а другому тікати, виникає боротьба і випробуване, яким покаже ся любовник, а яким люблений. З тої причини вважається злом, коли хтось швидко піддає ся, аби був час як найлїпше пізнати ріжнородні обставини. Далі злим вважає ся дати себе зловити богатствами або державними впливами, чи то хто угинає ся

під тяжкими обставинами, чи то добиває ся богатства і впливів у державі і не погорджує ними; бо все те не впадає ся ані міцним, ані тривким, так що з нього навіть правдива приязнь не може повстати. Одна лише дорога лишає ся нашим обичаям, коли люблений має чесно подобати ся своїм любовникам; бо в нас такий звичай, що між закоханими всяка добровільна служба не вважає ся підлістю ані ганьбою; так само й закоханому лишає ся неганебною одна служба, а се служба чесноті.

11. Є у нас звичай, коли хто хоче кому служити, думаючи через те або стати ліпшим, збогатити своє знає, або набратися якоїсь чесноти, то ся добровільна служба не вважає ся ані гидкою, ані соромною. Сі два звичаї, любов до хлопців і любов до знання та иншої чесноти, треба звести до одного, коли з того має вийти, що любимець має вволити волю закоханого. Коли оба, закоханий і любимець, згідні в тім, перший, що йому годить ся всякими способами usługувати любимцеві, який піддає ся йому, а другий у тім, що йому годить ся піддавати ся закоханому, який веде його до знання й добра, і коли справді перший потрапить довести другого до знання й добра, а другий бажає того і потребує в тім помочи, — коли оба в тім згоджують ся, тільки тоді їх любов буде гарною і достойною, а ніяк інакше. Тільки в таким випадку не ганьба бути навіть ошуканим, а у всіх инших випадках ганьба, чи буде один ошуканий, чи ні. Бо коли хтось услужив багатому любовникові задля богатства і був ошуканий не діставши заплати, а при тім виявилось, що його поклонник оказав ся вбогим, то нема гіршої

гідоти над сю; бо сей, розумієть ся, тим самим показав, що за всяку заплату услужив би кождому, а се не гарно. Коли натомість хто віддавав ся якомусь чесному чоловікові, щоб самому стати ліпшим через приязнь свого любовника, і в тім ошукав ся, бо коханець оказав ся злим, то такий завід усе такий гарний. Він видає ся чесним через те, що по своїй змозі доказав, що всіми способами стремів до осягнення чесноти, аби стати ліпшим, а се знов найкрасше з усього. І так з кожного погляду гарно віддавати себе любовникам задля чесноти.

Така то любов небесної богині, і небесна і вельми корисна для держави і для поодиноких людей, що приневолює звертати пильну увагу на чесноту любовника і zarazом любленого. А всі инші роди любови належать до другої, до посполитої.

Отсе сказав я тобі, Файдре, без приготування, у відповіді про любов.

Коли по мові Павзанія наступила павза, — бо так учать мене софісти говорити рівнозвучниками, — повинен був дальше говорити Арістофан; але він случайно, або тому, що переїв ся, або з чого иншого дістав щикавку, і не міг говорити, лише промимрих — бо зараз за ним лежав лікар Еріксімах:

„О — Еріксімаху — ти можеш — або влічити — мене — зі щикавки — або говорити — замість мене, аж поки — я не перестану — гикати ся.

Еріксімах: Зроблю се й друге. Бо говорити му в твоєму заступстві, а як ти перестанеш гикати, будеш говорити сам. Поки я говорю, ти запри в собі дух довгий час, а щикавка

перейде; а як ні, то виполощи горло водою. А коли вона дуже сильна, візьми щось і порушай тим у ніздрях та старайся чихнути; коли так зробиш раз або двічі, то перестане, хоч би була й як сильна.

Арістофан: То говори замість мене, а я тим часом зроблю те, що кажеш.

VII. Промова Еріксімаха.

12. Еріксімах: Видаєть ся мені що Павзаній зачав свою промову гарно, а не скінчив відповідно. Оттим то я вважаю потрібним поспробувати довести сю тему до кінця. Що єсть подвійний Ерос, се на мою думку він зазначив влучно. Що він одначе не тільки володіє над людськими душами з огляду на красу, але також над многими иншими і у всіх инших, у тілах усіх живих істот і земних рослин, а навіть, щоб так сказати, в цілій природі, се, здаєть ся мені, можна побачити з нашої лікарської штуки. З неї видно, який великий і чудотворний сей бог, і як його сила обіймає всі людські й божеські діла. Почну отже говорити від лікарської штуки, щоб віддати їй честь.

Сама природа тіл виявляє двоюку любов. Здоровий стан тіла, як відомо, ріднить ся від хорого і не подібний до нього; а неподібне бажає неподібного і любить його. Тому то инша любов повстає у здорового, а инша у хорого. Добре завважив отсе Павзаній, що сприяти доброму між людьми гарно, а злomu погано. Так само й з тілами: те, що в кождім тілі гарне й здорове, треба плекати, і се називаємо гігієною тіла; а що зле й хоре, се треба вважати по-

ганим і протиділати йому, коли хто хоче, аби його вважали знавцем. Бо лікарська штука в головному не що инше, як зрозуміти любовних поривів тіла до наповнення й опорожнення; і найліпшим лікарем буде той, хто в тих поривах розріжнює гарне від поганого. А хто зумів би змінити тіло так, щоб замість одної любови прийняло иншу, а в котрім нема якоїсь любови, щоб вона повсталала в ньому, або усунути з нього таку шкідливу любов, яка є в ньому, сей був би найліпшим майстром лікарської штуки.

Бож треба найбільше ворожі складники в тілі довести до того, щоб любили себе. Найбільш ворожі і супротивні між собою, холодне з теплим, гірке з солодким, сухе з мокрим, і таке инше. Батько нашої штуки Асклепій, як кажуть поети і як я вірю, вмів згоджувати з собою ті супротив і складники в людському тілі і тим зробив ся основником лікарської штуки. Отож лікарська штука скрізь кермує ся тим богом любови, так само як гімнастика й рішництво. Про музику мусить сказати те саме кождий, хто тільки троха розуміє ся на ній, що в ній діло стоїть так само, як у тамтих штуках. Се мабуть хотів сказати й Геракліт, хоча словами він виразив се не зовсім точно. Він каже в однім місці, що одиниця, розділена сама в собі, єднає ся сама з собою, так як акорд усіх струн діри або лука.

Дуже нерозумно булоб сказати, що гармонія може повстати з ріжнородних річей і бути сама в собі ріжнородною. Та можливо, він хотів сказати, що з первісно розділених, високих і глибоких тонів у музиці робить ся гармонія. Бо гармонія, се суголос, се згода. А зго-

да між розділеними одиницями, доки вони розділені, неможлива; розділене і неоднотільне не може згодити ся з нерозділеним і однотільним. Так само й міра часу повстає із скорих і повільних частин, що зразу були розділені, а потім злучили ся. Як там лікарська штука, так тут музика має в собі те, що може вводити згідність у супротиленні складники і таким способом родити любов і ласку. Тим самим і музика се наука любови в згоджуванню тонів і мір часу. Втім усталюванню гармонії та музичного ритму не тяжко пізнати пориви любовного чуття, та нема в них того двоякого Ероса. Та коли хочемо перед людьми продукувати музикальність і ритміку, чи то граючи, чи виполошуючи готові пісні або вірші, мусимо тямити, що се праця не легка і вимагає доброго майстра. І тут знов те саме закріплене, що люди з моральним почуттям і такі, що хочуть виробити в собі моральне почуття, якого ще не мають, повинні любити й берегти того Ероса, що називається небесним, і належить до Музи Уранії; натомість того, що належить до Полігійної і посполитого, треба приймати дуже обережно, де він являється, щоб окрім приємності, яку він приносить, не втратити здорового чуття. Так само в нашій лікарській штуці дуже трудно запанувати над баганками, що відносять ся до їдження та пиття, щоб мати з них приємність, а не довести себе до хвороби.

Так то і в музиці і в медицині, як і загалом у всіх людських і божих відносинах треба, скільки наша сила, уважати на того двоякого Ероса, бо в кожній річч він двоякий.

13. Ті самі два Ероси панують також у

чергованню пір року. Бо коли в їх суперечних складниках, про які я вже згадав, як ось тепло й холод, сухе й мокре, панує випадком гарний Ерос і доведе їх мудро до гарного зв'язку й гармонії, то вони дають урожай і здоров'я людям і иншим звірям та рослинам і не шкодять нікому. Колиж шкідливий Ерос візьме перевагу в порах року, нищить і ушкоджує багато всяких хвороби звірів і рослин. Також иней і град і посуха повстають із надмірності і безладдя тих любовних поривів між собою, а пізнаване їх у зв'язках і в змінах пір року є предметом астрології.

Далі всі жертви і всяке ворожене, все те, що торкається взаємни між людьми й богами, займають ся не чим иншим, як тільки плеканням і ліченням любовних поривів. Бо всяка нечестивість повстає, коли хтось не сприяє етичному Еросови, не шанує його і не служить йому всіми своїми ділами, але хляпть ся до другого, чи то в відносинах до родичів, живих і мертвих, чи до богів. Штука вороження полягає головню в тім, аби досліджувати і лічити оба роди Ероса.

Таким робом штука вороження усталює приязнь між богами й людьми, шпирячи між людьми ті знання і ті почуття любовні, що ведуть до побожності або до безбожності.

Таку велику, а радше загальну сплу має повний Ерос, але тільки той, що виявляє себе добрими ділами, розвагою і справедливістю, має в людей та в богів найвищу ціну, і готовить нам усяке щастя, у яким можемо одні з одними жити в злагоді і користувати ся ласкою богів, висших від нас.

Може хвалячи Ероса я пропустив дещо, та певно несвідомо. Та коли я пропустив дещо, то буде твоя річ, Арістофане, доповнити се. А може ти маєш намір ще кращим способом вихвалити того бога, то хвали його тим більше, що вже твоє гиканє перестало.

Арістофан: І справді перестало, але я мусів уперед відбутися його чиханєм, так що мене дивує, як такий порядок тіла вимагає таких шумів і потрясень, як чиханє. Бо гиканє перестало зараз, скоро я почав чихати.

Еріксімах: Любий Арістофане, гляди лише, ти кепкуєш починаючи свою промову і спонуєш мене стати сторожем твоїх слів, чи не буде і в них що смішне, хоч ти міг би говорити спокійно.

Арістофан: Сміючись: Добре говориш, Еріксімаху, і те, що я сказав, нехай буде неказанє. Але не стережи мене, бо я й без того боюся за те, що маю сказати не тому, щоб то мало бути щось смішне, бо се був би чистий зиск і властивість моєї Музи, — але щоб мене не висміяли.

Еріксімах: Випустивши стрілу, Арістофане, чи думаєш тепер утікати? Але збери свою увагу і говори так, як той, що відповідає за свої слова. А коли мені видасться, що маєш слушність, то пушту тебе без опозиції.

VIII. Промова Арістофана.

14. Арістофан: І справді, Еріксімаху, я хочу інакше якось говорити, ніж ти і Павзаній оповідав. Бо мені здаєся, що люди зовсім не зрозуміли сили Ероса. Бо колиб зрозуміли, то

приносили би йому найбільші жертви і будували вівтарі та величезні храми, не так як тепер, коли нічого такого не роблять для нього, для якого треба би робити се найбільше. Бо він найчоловіколюбніший, опікун і лікар людей від такої хвороби, якої виліченє дає найбільше щастє людському родови. Тому поспробує представити вам його силу, а ви будете кращим учителями.

На самперед треба вам пізнати людську природу та її недомогання. Бо в давнину наша природа не була така сама, як нині, але інакша. Бо спершу були три відроди людей, не так як тепер два, мужеський і женський, але був ще третій, спільний тим обом, котрого назва задержала ся до нині, хоч сам він вигас. Андрогін була тоді одна постать і назва, спільна обом, мужеві й жінці; тепер лише назва лишила ся в згріднім значіню. Далі ціла постать кожного чоловіка була кругла, хребет і боки були кулисті, мав чотири руки й уд стількиж як рук, і два обличчя на зовсім круглій шії, зовсім однакові. Голова для обох протилежних облич була одна, а четверо ушей, два полові члени і всего лишого по два, як се кождий із сказаного може сам собі уявити. Ходив він просто, в котрий бік хотів, так як і тепер. А коли хотів швидко бігти, так як ті, що йдуть колесом, то розпростерши руки й ноги і підпираючи ся всіми осмама членами, котив ся швидко як куля. Ті три і то такі роди були тому, що мужеський походив від сонця, женський від землі, а сполука обох містила ся в місяці, бо місяць є сполукою обох. А кулистий був їх вигляд і їх хід, щоб були подібні до своїх родителів. Мали вони страшну міць і силу та великі замисли, бороли

ся з богами, і те, що Гомер говорить про Ефіяльта й Ота, сказано про них, що хотіли дістати ся до неба, щоб напасти на богів.

15. Зевес і інші боги нараджували ся, що треба їм зробити, і були в непевності. Не хотіли повбивати їх і знищити громами, як Гігантів, і вигубити весь рід, бо тим способом появили би ся почесні й храмів від людей; але також не хотіли допустити їм множити ся. Ледво-неледво Зевес надумав ся трохи і промовив: „Здасть ся, маю спосіб, щоб вони були людьми і покинули своє зухвальство: зроблю їх слабшими. Зараз розітну кожного на половину і тим самим вони зроблять ся слабшими, а разом кориснішими для нас задля більшої своєї чисельності, і будуть ходити просто на двох ногах. А коли ще й тоді захочеть ся їм бунтувати і не схочуть сидіти тихо, то я знов розріжу кожного на дві частини, і нехай собі ходять на одній нозі як веретено“. Так сказавши порозрубував людей на двоє, як розтинаєть ся овочі перед варенням або йде волоском. Розтявши одного велів Аполлонові обернути його лице та половину шні до розтятої частини, щоб чоловік бачив своє розрізане і був моральніший, а решту велів уздоровити. Отжеж Аполлон обернув лице, і стягаючи з усіх боків шкіру на те, що тепер називаємо животом, стулив її як капшук і завязав узлом на середині живота, де тепер маємо пупець. Усі інші фалди він по більшій частини випривняв і натиснув груди таким знарядом, якого уживають шевці набиваючи чоботи на правило, щоб вигладити нерівності шкіри; тільки деякі зморщили лишні довкола живота і пупця на пам'ятку давнього стану.

Коли отже людська постать була розтята на двоє, кожда половина бажала зійти ся з другою; обнявши ся руками й тулячи ся до купи вони бажали зрости ся, гинули від голоду і всякої нищої нужди, не хочачи одні без других працювати. І коли одна половина вмерла, то друга, що остала жива, шукала нищої і тулила ся до неї, не вважаючи на те, чи зустріла ся з жіночою половиною, котру називаємо тепер жінкою, чи з мужеською; і так гнули обі. Зевес змилосердивши ся над ними видумав инший спосіб і переставив їм сі частини на перед тіла; бо доси мали їх на зверх, і плодили та родили ся не одні з одних, але з землі, як сверчки. Так отже переніс їм сі частини на перед і через те зробив їх роджене обопільним, через мужеське в жіночій, задля того, аби розмножували ся через приставання мужа з жінкою і так продовжували рід, а також, коли зійде ся мужчина із жінкою, аби що найменше знаходили задоволення в товаришіванню, а потім забавивши ся брали ся до роботи і займали ся иншими життєвими ділами. Отож від тоді обопільна любов вроджена людям, лучить їх разом у первісну єдність і силкуєть ся зробити з двоох одно і уздоровити людську природу.

16. Кождий отже з нас, се часть чоловіка, бо розрізаний на двоє так, як та камбала, з одної на дві. Тому все кождий шукає своєї половини. Тіж половини, що були т. зв. андрогіни, тепер люблять жінок, і багато між ними чужоложників; тіж жінки, що повстали з такої самої андрогіни, люблять мужчин і багато з них продає їм себе на втіху. А всі жінки, що походять із жіночої половини через той переріз, не дуже

липнуть до мушпи, але чують більший потяг до жінок, і між ними буває багато трібадісток. Котрі мужчини повстали з мужеського відрізка, шукають мужеської половини, і ще в дитячих літах, як відрізані кусні мужа, люблять мужчин і тішать ся, коли можуть лежати й обіймати ся з ними, і такі бувають найліпшими хлопцями і молодцями, бо вони найбільше мужеської природи. Дехто називає їх безстидними, але несправедливо, вони не роблять сего з безстидности, тільки тому, що сміло, з хоробрости та мужеського нахилу люблять те, що подібне до них. На се важний доказ у тім, що дозрівши вони роблять ся найліпшими горожанами для державної служби. Коли стануть мужами, кохають ся в хлопцях, і не тягне їх до подружнього життя і до плодження дитини уже з природи, хиба що закон присилує їх; їм вистарчило би жити з подібними собі безженно. Отже по найбільшій часті такий хлопецьлюб і філіераст родить ся таким, люблячи все однополовців. Коли отже такий муж зустріне ся зі своєю половиною, чи то пайдераст, чи який инший, тоді дивним дивом у них вибухає приязнь і привязанє й любов, так що вони раді би, так сказати, ані на хвили не розлучати ся з собою. І верстаючи разом житє, вони роблять ся такими, що не можуть навіть сказати, що вяже їх одного з одним. Бож не таким видаєть ся товаришование закоханих, щоб задля нього один тішив ся товариством другого з такою великою охотю; очевидно, що душа кожного хоче чогось иншого, чого не може висказати, але тільки натикає і велить догадувати ся. І коли би до них підчас їх спілко-

ваня приступив Гефайст зі своїми знарядями і запитав їх: „Чого бажаєте, люди, одні від других?“ А коли би вони не знали, що відповісти і він знов запитав їх: „Може бажаєте зрости ся в одно тіло, щоб ви все були разом і не розлучували ся від себе ні в ночі, ні в день? Бо коли того собі бажаєте, то можу вас скувати і злучити в одну цілість, аби ви з двох тіл стали одним і до кінця життя були одним, і жили спільно обоє, а коли помрете, там знов у Гадесі замість двох будете спільно одним помершим. Але вважайте, чи бажаєте сего і чи вистарчить вам сповненє вашого бажання, чи будете тим задоволені?“

Почувши се, знаємо на певно, ні один закоханий не відказав ся б від того і не дав би пізнати по собі, що хотів чогось иншого, але думав би, що почув як раз те, чого давно бажав, а власне в єдности і злучі з мплним із двох стати одним. Сему та причина, що наша давня природа була колись однакова і ми були цілість, а те наше бажанє цілости називаєть ся Ерос. І перед тим, як кажу, ми були одно, а тепер через нашу несправедливість бог розділив нас, як Лякедемонці Аркадійців. Тепер грозить нам біда, коли ми не будемо вірними богам, що вони ще раз порозділюють нас, і ходити мєм на стовпах розрізані в половині носа, як сушені яблука. Задля того кожного мужа треба перекопувати всякими способами, щоб шанував богів, щоб ми уникнули тої біди, а осягнули те, до чого Ерос є для нас провідником і вождем. Нехай же ніхто не поступає йому на перекір; а робить на перекір той, хто стягає на себе не-

навіть богів. Бо коли будемо богам милі і з ними в добрих зносинах, то знайдемо кождий свого власного коханця, що тепер мало кому вдасться. І нехай Еріксімах для осміснення моєї промови не толкує се так, що я говорю про Павзанія й Агатона; бо можливо, що й вони належать до таких щасливців, і оба мають мужеську природу.

Говорю се загалом про всіх мужів і жінок, що таким способом наш рід міг би стати ся щасливим, колиб нам щастив Ерос, і колиб кождий закоханий знайшов свого власного любимця і повернувшись до своєї первісної природи. А коли се найліпше, то розуміє ся, що в наших теперішнім стані найліпше буде те, що найблизше до нього; се значить, знайти любимця з уродження підхожого до нашої вдачі. Тому то хвалячи бога, в якого силі се лежить, справедливо хвалямо Ероса, що вже тепер дає нам так багато добра приводячи до дому нашого приятеля, а на будуче подає нам найбільші надії, коли ми чтити мемо богів, привернути нас до первісної природи і уздоровляючи зробити щасливими і блаженними.

Се, Еріксімаху, моя промова про Ероса, відмінна від твоєї. Як я вже просив тебе, не кепкуй із неї, щоб ми послушали й інших, що скаже кождий, а радше, що скажуть оба остатні, Агатон і Сократ.

17. Еріксімах: Послухаю тебе, бо й мені твоя мова дуже подобала ся. І колиб я не знав, що Сократ і Агатон великі знавці любовних діл, я б побоювався ся, що їм не стане теми, коли вже так багато і так різнородно говорено; та тепер я не бою ся.

Сократ: Ти добре представив свою річ, Еріксімаху. Та коли би ти був у моїм положенню або в такому, як я буду по промові Агатона, то певно ти бояв би ся не менше, як я тепер.

Агатон: Хочеш очарувати мене, Сократе, щоб я змішав ся знаючи, що слухачі в сьому крузі покладають велику надію на те, що я буду добре говорити.

Сократ: Я був би забудьком, Агатоне, колиб бачучи твою відвагу і велику приємність при вступі на сцену в супроводі акторів, коли ти поглянув на таку велику публіку, що мала слухати твоїх слів, і ані троха не змішав ся; а тепер мав би я думати, що ти змішаєш ся задля нас кількох людей.

Агатон: Ні, Сократе, не думай, що сцена могла так закрутити мені голову, щоб я не знав, що страшнійше говорити перед кількома розумними, ніж перед множеством нерозумних.

Сократ: Певно, се було б негарно, Агатоне, колиб я думав про тебе, як про неотесу, бо добре знаю, що коли знайдеш ся серед таких, яких уважавши мудрими, будеш дбати про їх суд далеко більше, ніж про суд юрби. Алеж ми не такі мудрі тай були також у тій юрбі. Колиж стрітись інших мудріших, то можеш собі соромити ся, коли тобі видасть ся, що робиш щось погане. Чи як кажеш?

Агатон: Правду говорю.

Сократ: А юрби ти не стидав би ся, коли би тобі здавало ся, що робиш щось погане?

Тоді Файдр змішав ся в їх розмову.

Файдр: Любий Агатоне, коли відповіси Сократови, то ніщо не перешкодить йому відій-

ти від темп теперішньої розмови, коли тільки буде мати розмовника. а ще до того гарного. Певно, я радо слухаю Сократової розмови, але мушу дбати про похвалу Ероса і прийати від кожного з вас по одній промові. Коли кождий віддасть богови те, що йому належить ся, тоді розмовляйте собі, хто з ким хоче.

Агатон: Се справді ти гарно мовиш, Файдре, і ніщо не перешкаджає мені говорити, бо з Сократом можу ще й опісля не раз поговорити.

XI. Промова Агатона.

18. Агатон: На сам перед хочу сказати, як мені говорити, а потім говорити. Бо мабуть усі, що перед тим говорили, не хвалили бога, але згадували про те добро, яке він дає людям. А хто він сам, той, що дає все те, не сказав ніхто. А одиникий вірний спосіб усякої похвали для кожного — розібрати, який саме і які добра спричинює той, про кого мова. Так само й нам випадає на сам перед похвалити Ероса, який він є, а опісля його дари. Отже я тверджу, що зі всіх щасливих богів, коли вільно й не гріх се сказати, Ерос найщасливіший, бо найкрасший і найліпший. А найкрасшай він ось чим. По перше, Файдре, він наймолодший із богів. Важний доказ на се дає сам, утікаючи від старости, хоч вона дуже скоро, принаймі нападає на нас швидше, як треба. І Ерос ненавидить з роду і не любить наближатися до неї. І все він пристає з молодими і пробуває у них. Бо стара то правда, що подібне тягне все до подібного. Тому хоч годжу ся з Файдром у багатому, в тім о-

дначе перечу йому, бупім то Ерос старший від Кроноса й Япета, але тверджу, що він наймолодший із богів і вічно молодий, а старинні повісті про богів, оповідані Гезіодом і Парменідом, говорять про Ананке, а не про Ероса, коли тільки говорять правду. Бо вони не булиб ані оскотили одні одних, ані вязнили, ані насплювали, колиб Ерос був між ними, але шанували б приязнь і мир, так як тепер, від коли Ерос панує над богами. Отже він молодий і ніжний, як на молодого пристало; і треба такого поета як Гомер, котрий би представив ніжність бога. Бо Гомер каже про Ате, що вона богиня і то ніжна, принаймі ніжні її ноги, про які він говорить:

„Ноги у неї ніжні, бо вона по землі не ступає, [пає,

Але по головах людських легенько в повітря [ширяє.

Отже мені здається, що він гарним свідомством виказав її ніжність, що вона не ходить по твердих, але по м'яких. Сего самого вислову вживаємо й ми про Ероса, що він ніжний, бо не ступає по землі, ані по головах, що зовсім не м'які, але ступає і пробуває у чимось найніжнішим зі всього, бо вибирає собі оселю в умах і душах богів і людей. І не без розбору в усіх душах, бо відходить із тих душ, що припаком мають у собі якусь твердість, а вступає до м'яких. А хто ногами і всім тілом дотикає ся до найніжнішого з найніжніших, мусить бути й сам найніжнішим, а до того ще гнучкої постаті. Бо як би був твердий, то не міг би скрізь притулитися, ані вийти неспостережено в кожду душу і так само вийти з неї.

Його симетричну і гнучку поставу доказує найкраще та незрівняна грація, якою по всім свідоцтвам визначається Ерос понад усіх. Бо неперворотність і любов усе в війні між собою. Про красу його тіла свідчить побут бога між цвітами; бо в безцвітнім і зівалім тілі або душі або чім будь иншим Ерос не поселяється, лише де місце цвітлесте й пахуче, там він осідає і пробуває.

19. Про красоту бога досить і сего, та є ще багато надто. А про чесноту Ероса треба сказати на самперед те, що Ерос ані не кривдить бога ні чоловіка, ані не терпить насилья від бога, ані від чоловіка. Він сам не терпить насилья, коли терпить що в загальї, бо насилья Ерос не чіпає ся, ані він не робить його нікому; бо кожний добровільно все робить для Ероса, а що хто добровільно робить пашому, се королі держав признають за слушне право. Обік справедливости він наділений великою оглядністю. А оглядність рівняє ся панованю над пристрастями та жадобами, бо нема спільнішої пристрасти від Ероса. Коли инші пристрасти слабші, їх опановує Ерос і панує над ними, а пануючи над пристрастями й жадобами він мусить бути особливо оглядний. Щож до відваги, то навіть Ареса не можна протиставити Еросу; бо не Арес Ероса, але Ерос Ареса запровадив до Афродіти, як кажуть. Хто держить, той спільніший від того, кого держить, а хто має владу над наймужнішим, той наймужніший із усіх. Про справедливість, оглядність і відвагу Ероса було вже сказано. Лишає ся сказати про мудрість. Отже скільки зможу, постараю ся не лишити ся з заду. Отож на самперед, щоб і я

почтив нашу штуку, так як Еріксімах своєю, то сей бог премудрий поет і инших робить поетами; бо кождий стає поетом, навіть нездбний перед тим, як ліше його обхопить Ерос. І се випадє нам узяти за свідоцтво, що Ерос добрий поет, здбний до всякої поезії й музики. Бо чого хто не має або не знає, того ані пашому не дасть, ані нікого не навчить. Тай що до живої поезії хто може заперечити, щоб без Ероса була можлива мудрість, якою творить ся і родить ся все живе? А про майстрів у инших штуках чиж не знаємо, що котрого навчив сей бог, той був визначний і славний. а котрому Ерос не допоміг, той лишив ся у тьмі. Бож стріляє з лука, штуку лічення і вищованє вишайшов Аполлон під проводом бажання й Ероса, так що й він був учеником Ероса. Йому завдячують Музи музику, Гефайст ковальство, Атенатканє, а Зевес кермованє богами й людьми. Оттак то уладили ся навіть діла богів, коли м ж них вишайшов Ерос, очевидно через його красу, бо брідкості не терпить Ерос. А перед тим, як я сказав на початку, багато страховищ робило ся між богами, як кажуть, під панованєм Аванки; колиж уродив ся сей бог, із любови до красоти повстало все добре між богами й людьми. І так здається мені, Файдре, що Ерос перший був найкрасшим і найліпшим, а потім і иншим зробив багато такогож гарного й доброго. Приходять мені тут на гадку вірш, у якім сказано про нього, що він творить

Мир і спокій між людьми, мов свічадо в-
[гладжує море,
Втишує бурі і сон насля на турботну по-
[стелю.

Він очищує нас від чужого, а наповняє спорідненим, збираючи нас на товариські сходни-ни; стає нашим провідником на торжествах, хороводах і жертвах. Він дає лагідність, а усуває дикість; щедрий на добродійність, а скупий на вороговане; ласкавий для добрих, видний мудрим, любий богам; приносить щастє бідним а придбанє багатим; батько мягкості, пишности, розкішности, принада, туги любовної й жалю; дбайливий о добрих, недбаллий о злих; при роботі, в страху, в бажаню, в морі керманч, спіяподорожний, помічник і найліпший спаситель; окраса всіх богів і людей, найкрасший і найліпший провідник, котрому повинен послідувати кож-дий, величаючи його достойно серед гарного хору, звеселяючи піснюю ум усіх богів і людей. Отся моя промова, Файдре, що містить у собі по троха гру слів, а по троха щирий запал, на скільки се було в мой силі, нехай буде приємна богам.

20. Коли Агатон скінчив свою промову, всі, як оповідав Арістодем, підняли крик, бо він, як на молодика, говорив достойно себе й бога.

Сократ, поглянувши на Еріксимаха: Чи не здасть ся тобі, сину Акумена, що я довго трівожив ся безпідставним страхом, чи може вищим духом, як я сказав уперед, що Агатон буде говорити чудово, а я не маю що сказати?

Еріксимах: Се пиша річ. Ти проповів вищим духом, що Агатон буде говорити гарно; але не думаю щоб ти не мав що відповісти.

Сократ: Як же так, мій любий, не мав би я бути в клопоті, я і всякий инший, хто би мав говорити по так гарній і багатій змістом промові? І коли все пише було й не так дуже

гідне подиву, то котрий слухач не подивляти ме кінцевих прекрасних слів і речень? Принаймі я відчувуючи їх красоту думаю, що не зможу ані в приближеню сказати щось так гарне, і втік би зі стиду геть відси, як би лише мав куди втекти. Навіть Горгія пригадала мені ся промова, так що на раз пригадало ся мені Гомерове слово, і я алякав ся, щоб Агатон при кінці своєї промови не пустив на мене страшну голову Горгоні і не обернув мене в безсловесний камінь. Тоді я раз-розумів, як смішно було з мого боку обіцяти вам, коли прийде на мене черга, вихвалити перед вами Ероса. І коли ти назвав мене страшним знавцем любовних діл, то я зовсім не розумію, чому чоловік мусить велічати що будь. У своїй простоті я думаю, що сказати правду про всяку похвальну річ, сего досить, а вибираючи з того, що найкрасше, зложити се як найвідповіднійше. Я мав велику надію, що говорити му добре, свідомий того, що хвалити щось значить сказати правду. Тут одначе, як бачу, зовсім не те значило похвалити щось гарне, але тільки накласти на річ як найбільше і як найкрасших прикмет. А чи вона має їх чині, чи се правда, чи набрехано, про те не було мови. Бо здасть ся, наперед було умовлено, аби кожний із нас хвалив Ероса, як йому хоче ся, а не як треба хвалити. Через те отже, думаю, ви в своїх промовах понаклали на Ероса всякого і назвали його так великим і творцем таких і стільких річій, що видавало ся, що він найкрасший і найліпший, принаймі для тих, що сього не знають; бо не думаю, щоб ви говорили для знаючих. Але я не знаю такого способу хваленя і виголосити похвалу обіцяв лише язик,

а не серце. Тож нехай же той язик здоров буде. Бо я не виголошу такої промови і не міг би виголосити її. А тільки, коли позволите, хочу говорити не що инше як правду, своїм звичаєм, а не так, як ваші промови, щоб не наразити себе на сміх. Скажи отже, Файдре, чи треба вам такої промови і чи схочете слухати правди про Ероса, висловленої такими словами та реченнями та доказами, які прийдуть мені в тії хвили на ум?

Файдр і инші веліли йому говорити так, як сам узнає за відповідне.

Сократ: Ще одно, Файдре: позволь мені запитати де про що Агатона, щоб я порозумівши ся з ним міг говорити далі.

Файдр: А леж і овшім, питай що хочеш. Тоді Сократ зачав говорити ось як.

Х. Розмова Сократа з Агатомом.

21 Сократ: І мені здаєть ся, любий Агатоне, що ти добре зачав свою промову кажучи, що на сам перед треба вказати, що таке Ерос, а потім, які його діла. Такий початок люблю дуже. Коли ти вже все инше висловив так гарно й велично про Ероса, то скажи й се, чи він такий, як любов когось, чи нікого? Не питаю, чи він походить від якоїсь матери або від якогось вітця, бо таке питання було би смішне; лише: чи Ерос — любов вітця або матери? Бо колиб я запитав про вітця, чи він чийсь отець, чи ні, то ти певно сказав би, колиб хотів сказати правду, що отець справді отець сина або дочки. Чи може ні?

Агатон: Певно що так.

Сократ: А чи й мати так само?

Агатон: І з тим згода.

Сократ: Ще одно скажи троха більше, щоб ти сам ліпше зрозумів, чого я хочу. Колиб я запитав: чи брат є чімісь братом, чи ні?

Агатон: Здаєть ся, що є.

Сократ: Чи брата чи сестри?

Агатон: Котрого будь.

Сократ: Попробуй сказати те саме й про Ероса: чи він чийсь любов, чи нічия?

Агатон: Очевидно, що чиясь.

Сократ: Се признание заховай собі в пам'яті, а тепер скажи, чи Ерос бажає того, чією любовю він є, чи ні?

Агатон: Очевидно, що бажає.

Сократ: Чи хтось маючий те, чого бажає і що любить, іще бажає и любить, чи ні?

Агатон: Здаєть ся, що тільки не маючи.

Сократ: Глядиж, чи замісь правдоподібности тут не виступає кінечність, що бажаючи бажаєш того, чого не маєш, а не бажаєш, коли не почуваш браку? Мені, Агатоне, видаєть ся на диво, що се кінечність. А тобі як?

Агатон: Так само й мені.

Сократ: Добре. Чи хтось великий хотів би бути великим, або сильний сильним?

Агатон: Після того, що сказано доси, неможливо. Бо хто яким є, таким не потребує вже бути.

Сократ: Сама правда. Бо коли сильний хотів би бути сильним, а скорий скорим, а здоров здоровим, — то може хтось подумав би про таких і всяких инших, що й ті, що є вже такими або мають щось таке, бажають іще того самого. Отже, щоб ми не помиляли ся, кажу

ще раз, що ти—Агатоне, уважай добре!—все те, що мають тепер, мають се з konieczности, чи хочуть, чи ні. А такого хтож може бажати? Отже коли би хтось здоров сказав: „Хочу бути здоровим“, а хтось багатий сказав: „Хочу бути багатим“, і бажав би того самого, що має, я сказав би йому: „Чоловіче, маючи багатство і здоров'я й сплу, чи хочеш мати се й на будуче? Бо тепер маєш, чи хочеш, чи ні. Гляди отже! Говорячи: „Бажаю того, що вже маю“, чи хочеш сказати щось инше, чи тільки те: „Хочу те, що тепер маю задержати й на пізніше?“ Думаю, що він признав би се.

Агатон: Певно, що признав би.

Сократ: Чиж і се не значить любити те, чого ще нема готового, і чого ще чоловік не має, коли бажає заховати і на будуче те, що має тепер?

Агатон: Певно, що так.

Сократ: Отже той і кождий инший жадний, бажає того, чого ще нема і що ще не готове, чого сам не має і чим сам не є й чого потребує, і се називається бажання або любов.

Агатон: Справді так.

Сократ: Ну-ко тепер зберімо до купи все сказане. Чи є Ерос щось инше, як поперед усього любов до чогось, а потім любов до того, що комусь покаже ся потрібним?

Агатон: Так.

Сократ: Тепер пригадай собі, що ти сказав у своїй промові, чим є Ерос? Колиж хочеш, я пригадаю тобі. Пригадую собі, ти сказав більше монше, що діла богів війшли в порядок через любов до краси; бо ж любов не тя-

гне до ориджого. Чи не сказав ти щось у таких роді?

Агатон: Розуміється, сказав.

Сократ: І слушно було сказано, друже. А коли так, то чиж Ерос не є любов до краси, а не до бридкості?

Агатон: Признаю, що до краси.

Сократ: Чи не признаєш також, що чоловік любить те, чого потребує і чого не має?

Агатон: Так.

Сократ: Чиж Ерос потребує краси і не має її?

Агатон: Конечно, що так.

Сократ: Як же се? Те, що потребує краси і не має її, ти назвеш гарним?

Агатон: Зовсім ні.

Сократ: Отже чи ще стоїш при тім, що Ерос — краса, коли діло так стоїть?

Агатон: Бою ся, Сократе, що я зовсім не розумів того, що вперед говорив.

Сократ: І се добре мовиш, Агатоне. Та скажи ще отсю дрібницю: чи добре не видає ся тобі зараз гарним?

Агатон: Певно.

Сократ: Коли отже Ерос потребує краси, а добро також краса, то він потребує також добра?

Агатон: Так, Сократе, принаймі не можу тобі заперечити; най буде так, як ти кажеш.

Сократ: Самій правді, любий Агатоне, не можеш заперечити, бо Сократови заперечити зовсім не трудно.

XI. Промова Сократа.

22. Сократ: А тепер дам тобі спокій, і виходячи з того, на що ми згодили ся з Агатом, я далі сам від себе, о скільки зможу, передам вам промову про Ероса, яку я колись чув від Діотіми Мантінеянки. Се була жінка мудра в тих і в многих інших річах, і ввела раз для Атенців, з нагоди їх жертви проти зарази, десятилітнє відвернене тої хвороби. Вона також учила мене любовних справ. Треба отже, Агатоне, як ти сам признав, на сам перед розслідити, хто такий Ерос і який він, а потім його діла. Думаю, що найлегше буде розслідити се так, як відповідаючи мені викладала тоді та чужинка. Бо я більше-менше так говорив з нею, як тепер Агатон зі мною, що Ерос великий бог і бог краси; а вона збивала мене такими самими словами, як я тепер Агатона, що він після моїх власних слів анї гарний, анї добрий.

Я сказав: „Як же се так. Діотімо? Чиж Ерос бридкий і злий?“ — А вона відповіла: „Не боюся! Чи думаєш, що що негарне, мусить бути бридке?“ — „Певно, що так“. — „А що не мудре, те дурне? Чи не догадуєш ся, що є щось посереднє між мудрістю і незнанєм?“

— „А то що?“ — „Коли розумієш щось правдиво, а не можеш про се здати собі справу, то знай, що се ні розуміє, — бо непізнане діло як може бути зрозумілим? — анї глупота, бо доходжене до правди як може бути глупотою? Істнує отже таке правдиве представлене, посереднє між розумінєм і незнанєм“. — „Правду говориш“, — відповів я. — „Отже не заключаю, що що негарне, те бридке, а що не добре, те эле. Так само і що до Ероса. Коли сам призна-

єш, що він анї добрий, анї гарний, то зовсім не думай, що мусить бути бридкий і злий, але щось посереднє між обома“. — „Алеж бо, — сказав я, — всі признають, що се великий бог“. — Вона відповіла: „Як міркуєш, чи всі незнають, чи також знають?“ — „Як усі, то всі“. — Вонаж усміхнувши ся мовила: „Як же, Сократе, чи й ти признають його великим богом, котрі кажуть, що він зовсім не бог?“ — Тоді я: „А се хто такі?“ — Вона відповіла: „Ти один, а я друга“.

Я на се: „Як се розумієш?“ — Вона відповіла: „Проста річ! Бо скажи мені, чи не твердиш ти, що всі боги щасливі й гарні? Або чи посмів би ти сказати, що котрийсь бог нещасливий і негарний?“ — „На Зевеса, ні!“ — сказав я. — „А щасливим називавш тих, що посідають добро й красу?“ — „Певно“. — „Алеж про Ероса ти згодив ся, що він із потреб краси й добра бажає тих річей, яких не має“. — „Так, я згодив ся“. — „Як же про те був би богом той, що не має краси й добра?“ — „Ніяким світом, здаєть ся“. — „Бачиш отже, — сказала вона, — що й ти сам не вважаєш Ероса богом“.

23. „Щож таке Ерос?“ — запитав я. „Смертний?“

— „Зовсім ні“. — „Але щож?“ — „Так як я перше сказала, щось посереднє між смертним і безсмертним“. — „Щож таке, Діотімо?“

— „Великий дух, Сократе. Бо кожний дух є чимось посереднім між богом і смертним“.

— „А яку має силу?“ — запитав я. — „По-яснює і доносить богам людські справи, а людям божі; одних просьби і жертви, а других прикази і нагороду за жертви. Як посередник

він доповняє обі сторони, так що весь світ вяже ся ним в одну цілість. Через демонську сплу йде також усе вишочане і ремесло жерців що до жертв і празників, що до замовлювань, вороження і чарів. Бог з людьми не мішає ся, але через демонів чи то на яві, чи в снах відбувають ся взаємни та розмови богів із людьми. Чоловік, що знає ся на тих річах, стає духовним; а хто знає ся на чім иншій, чи то на штуці, чи на ремеслі та рукоділю, се простий чоловік. Таких духів багато і вони ріжнородні, а один із них Ерос“.

— „А від якого батька й матері походить він?“ — запитав я. — „Про се довго би говорити, але я скажу тобі. Коли вродила ся Афродіта, пирували боги, а між ними також Пор, син Метиса. Коли вже пообідали, прийшла Пенія (Відність) жебраючи з нагоди такого бенкету, і стала коло дверей. Пор п'яний від нектару, бо тоді ще вина не було, вийшов до городу Зевеса і обтяжений їдою заснув. Тоді Відність бажаючи задля свого недостатку мати дитя від Пору, положила ся біля Пору і почала Ероса. Через се Ерос став товаришем і слугою Афродіти, бо був початий в день її уродин, і разом із уродження любителем краси, бо й Афродіта була красуня. Як син Пору й Пенії Ерос знаходить ся ось у всіх обставинах! По перше він усе бідний, і зовсім анї ніжний, анї гарний, як вірять многі, але жорстокий, непоказний, босий і бездомний, волочить ся все по землі і не маючи ліжка спить під дверми і по дорогах під голим небом, а маючи вдачу матері все терпить недостаток. По батькові знов він полює на всяке добро й красу, відважний, смілий і енергічний, завзятий

ловець, невтомий інтригант, цікавий на знанє, випадливий. Філософує піле жптя, страшний чарівник і отруйник і софіст, і не має вдачі анї безсмертного, анї смертного; раз того самого дня здоров і цвितучий, коли йому добре веде ся, умирає і знов оживає задля батькової вдачі. Що придбає, все розтратить, так що він анї бідний, анї багатий; стоїть також по середині між мудрістю і глупотою. Річ у тім: ніхто з богів не філософує анї не бажає стати мудрим; і ніхто инший, бувши мудрим, не філософує. Також глупі не філософують і не бажають бути мудрим, бо се власне біда глупоти, що вона не бувши анї гарною, анї доброю, анї розумною, задоволена сама собою. Хто знає про себе, що не потребує чогось, той не бажати ме того, що вважає непотрібним“.

— „Котріж, Діотімо, — запитав я, — філософують, коли того не роблять анї мудрі анї глупі?“

— „Се вже“ — сказала вона, — „навіть дитині ясне, що посередні між тим обома, із яких один також Ерос. Бо мудрість належить до краси, а Ерос як любов любить красу, так що мусить бути філософом (любителем мудрости), а як філософ стоїть по середині між мудрим й глупим. І тому причина — його походження; бо він походить від мудрого і багатого вітця, а від немудрої і бідної матері. Така то, любий Сократе, природа того духа. А кого ти представляв собі Еросом, сему зовсім нема що дивувати ся. Бо ти думав, о скільки можу судити з твоїх слів, що Ерос, те, що любимо, а не той, хто любить. Задля того, гадаю, Ерос видав ся тобі прекрасним. Бо й справді все, що гарне,

ніжне, досконале і щасливе, гідне любови. А той, хто любить, може мати зовсім иншу вдачу, як я вписала тобі".

24. Сократ: А я сказав: „Нехай і так, чужинко! Добре говориш! Та коли Ерос такий, то яка з нього користь для людей?" — „Се, Сократе, — сказала вона, — попробую тeler вписати тобі. Такий отже Ерос і таке його походження; се любов краси, як сам кажеш. А коли би хтось запитав нас: „Щож гарного має в собі Ерос, Сократе й Діотімо?" Скажу се докладніше. „Коли хто любить красу, то що любить?" — А я відповів: „Її посідане". — „Але, — відповіла вона, — ся відповідь вимагає ще одного питання: „Що має той, хто посідає красу?" — На се я сказав: „На таке питанє я не міг би ще відповісти відразу". — „Але, — сказала вона, — коли би хтось замість краси поставив добро і запитав: „Отже, Сократе, коли хто бажає добра, то чого бажає?" — „Його посідання", — відповів я. — „А що буде такому, котрий osiąгне добро?" — „На се можу лекше відповісти, — сказав я: — буде щасливий". — „Бо через osiąгненє добра, — додала вона, — він стане щасливим. Таї уже не треба більше питати, чого хоче той, що бажає бути щасливим, але відповідь, здає ся, вже скінчена". — „Правду говориш", — сказав я — „А як гадаєш, чи се стремління і се бажанє спільне всім людям, і всі хочуть мати протягом цілого життя добро, чи як кажеш?" — „Зовсім так, — відповів я, — се спільне всім". — „Чому ж ми, Сократе, не кажемо, що всі люблять, коли всі бажають усе того самого, але говоримо, що одні люблять, а инші ні? — „Мені се й самому дивно". — „Не

дивуй ся, — сказала вона, — бо взявши з любови якусь часть називаємо її любовю, переносимо на неї назву цілости, а решту означуємо иншими назвами". — „Як же се?" — запитав я.

— „Возьмим так: знаєш, що поезія щось велике, бо творить із неіснуючого існуюче. Так само продукції всіх инших штук основується на поезії і всі творці штук — поети".

„Правду кажеш". — „Але про те ти знаєш, що не всі вони називають ся поетами, але мають инші назви, а з цілої поезії виокремлено лиш одну часть, іменно поезію музики й метрики, і названо іменем цілости. Бо поезією зветь ся лиш се, а ті, що мають сю часть поезії, поетами". — „Правду говориш", — сказав я. — „Так само має ся річ і з любовю. Головна річ у ній — бажанє добра і щастя, і се найбільша і найсильніша любов для кожного. Але ті, що віддають ся иншим занятям, звертають ся дуже часто до неї, чи то в заробкованю, чи в замишлюваню до тілесних вправ, чи в філософії, але се ле називаємо любовю, ані їх любовників ми. Тільки ті, що беруть ся за один лиш вид її і пильно віддають ся йому, одержують імя цілости, себ то любови, любленя і любовників".

— „Здаєть ся, говориш правду", — сказав я. — „Говорить дехто, — сказала вона, — що ті, що шукають половини свого я, люблять. Але я, друже мій, думаю, що любов не шукає ані половини, ані цілости, коли в ній нема добра. Бо люди рішають ся відтинати собі ноги або руки, коли бачуть, що вони поцсовані. Бо не svojого, думаю, держить ся кожний, хіба що назвемо добре своїм і власним, а але чужим; виходить, що люди не люблять нічого, крім добра. Чи може

гадаєш навпаки? — „На Зевеса, не гадаю“, — відповів я. „Чи однак тільки те одно можна сказати, що люди люблять добро?“ — „Так“, — відповів я. — „Ні, не так. Чи не слід припустити, — сказала вона, — що люблять тільки те добро, яке бажають мати?“ — „Можна припустити“. — „А навіть, — сказала вона, — не тільки мати, але й завсігди мати?“ — „І на се можна згодити ся.“

— „Отже зібравши все враз, чи ж не є любов бажанем постійного посідання добра?“ — „Зовсім вірно говорши“, — відповів я.

25. Діотіма: Коли отже любов усе така, то яке поводження й поступоване у зносинах і співжиттю людей можна назвати любовю? Міг би ти сказати, як виглядають такі діла?

Сократ: Як би я се міг, Діотімо, не подивляв би тебе за мудрість і не ходив би до тебе вчепи ся того.

Діотіма: В таких разі скажу тобі. Є певний порід у красоті, зарівно тіла, як і душі.

Сократ: Треба бути віщуном, аби зрозуміти твої слова, а я не розумію їх.

Діотіма: Отже скажу виразнійше. Всі люди, Сократе, вагітні тілом і душею, і коли дійдуть до певних літ, наша природа бажає родити. А родити в бридкім не може, лише в добрім. Воно пожить мужа з жінкою має на меті плоджене; а се боже діло, у живім смертнім безсмертне — запліднене і роджене. В незгіднім воно неможливе. Незгідне-ж усе гідке з усім божим, а гарне згідне.

Отже Мойрою (Долею) і Ейлейтією (Рожаницею) є красота при народженю. Отим то, коли плодоче приблизить ся до гарного, робить ся

веселім, радісно оживляє ся, плодить і родить; а коли зблизить ся до гідкого, то стає насуплене й сумовите, стигає ся само в собі, відвертає ся, корчить ся і не плодить, але важко носить далі своє запліднене. Для того плодучий і повипий житєвих соків чоловік усіми силами заходить ся коло гарного, бо його посідане увільняє його від великої прикрости. Бо любов, Сократе, не бажане гарного, як ти думавш.

Сократ: Тільки чого?

Діотіма: Запліднення і родження в гарному.

Сократ: Вірно.

Діотіма: І зовсім певно.

Сократ: А чому ж власне запліднення?

Діотіма: Бо запліднене для смертного, се вічність і безсмертність. А бажати безсмертності з добром, се конечна річ, бо любов до добра бажає мати добро завсігди з собою. З сего впливає, що Ерос, се любов до безсмертності.

26. Сократ: Сего отже всего навчила Діотіма мене, коли говорила про любовні питання, і раз, запитала мене: „Як думаєш, Сократе, в чім причина сеї любови і сего бажання? Чи не завважив ти, як страшно мучать ся всі звірі, коли забажають розплоду, крилаті й безкрилі, як хорують і дістають любовних поривів, на сам перед коли лучать ся з собою, потім при родженю плоду, а потім при вихованю, коли навіть найслабші готові боронити свого плоду проти найсильніших і навіть умерти за нього, та самі не раз терплять голод, аби лише вижити малюх, і роблять для них усе нині. Бо про людей міг би хто подумати, що вони роблять се з розмислу; але яка причина кидє звірів у таку лю-

бов? Чи вмієш на се відповісти?" — І я сказав знов, що не знаю, а вона мовила: "Чиж думаєш, що будеш колись знавцем любовних справ, не зрозумівши того?"

Сократ: Алеж власне тому, Діотімо, як я вже сказав, прийшов я до тебе, бо знав, що потребує вчителів. Тож скажи мені ту причину і впливи всі інші любовні питання.

Діотіма: Коли отже вірши, що Ерос має таку природу, на яку ми обоє згодили ся, то не дивуй ся. Бо по тій самій логіці смертна природа і тут шукає по змозі віч ого життя й безсмертності. А се може вона досягнути тільки через розроджуване, бо тоді після старого заміє лише ся молоде. Бож і про кожного живого говорять, що він живе і держить ся той сам від дитячих літ аж до старости; він усе називає ся той сам, хоч у ньому все раз у раз відновляє ся, а старе гине, як ось волосся, м'ясо, кости, кров і все тіло. І не лише на тілі, але й на душі міняє чоловік обличчя, звичаї, погляди, бажання, радости, смутки, страх; усе те не лише ся однаковим, але одно повстає, а друге загиває. А далеко важніше ще й те, що також відомості одні набирають ся, а інші занепають у нас, і ніколи ми не такі с ми також що до наук, але і з кожною поодинокую наукою діє ся те саме. Бо те, що називає ся пригадка, се тільки відновлене минулого знання; бо забуває, се занепа відомості, а пригадка відновлює страчену відомість і надає її пам'яті як нову, так що вона видає ся нам тою самою.

См способом усе смертне ратує себе від смерті не так, що все лише ся тм самим, як божество, але так, що на місце відходячого і

перестарілого лише нове свого роду. Оттаким природним механізмом, Сократе, усе смертне має участь у безсмертності, тіло і все живе; бо лише безсмертність для нього неможлива. Отже не дивуй ся, коли кожде сотворене з природи шанує свій плід. Бо скрізь задля безсмертності родить ся те саме змагання й та сама любов.

27. Сократ: Почувши сю мову я здивувався і сказав: "Чи справді, премудра Діотімо, се діло стоїть так?"

А вона звичаєм справжніх софістів сказала: "Добре знай се, Сократе! Коли хочеш звернути увагу на честолюбність людей, то мусів би ти дивувати ся їх нерозумови в тім, що я навела, коли не зрозумієш, як страшно вони змагають ся під впливом любови стати славними і лишити безсмертну пам'ять на всі часи, і через те готові наражати себе на небезпеки ще більше, як в обороні дітей, і тратити маєтки та брати на себе всякі труднощі і навіть умирати. Коли думаєш, що Алькеста вмерла за Адмета, або Ахілл умер по Патроклеви, або воли Кодр пожертвував себе за королівство дітей то чи не думали вони, що про них буде держати ся безсмертна пам'ять чесноти, котру тепер ми маємо для них? Далеко до того, але думаю, що всі все роблять задля безсмертної чесноти і такої слави, а власне чим ліпш, тим більше, з любови до безсмертності. Плодючі, сплвні тілом звертають ся радше до жінок, і тим виявляють свою любов, що через плоджене дітей досягають безсмертності і пам'ять і щастє на їх думку на всі пізніші часи, а плодючі душею, — бо є такі, що мають більшу плодючість у душах,

як у тілах — для того, що слід плодити душі. А що ж слід плодити душі? Мудрість і всяку чесноту. Творцями її бувають усі поети а з рукотільців ті, яких називаємо винахідниками. А найбільша і найкрасна мудрість та, що відносить ся до держав і заряду господарств, котру називаємо розважність і справедливність. А хто від молодости був би плодючий задля божеського духа, дійшовши до літ забажає родити і плодити. Такій, думаю, хочаби шукати не гарного, в якомуб міг розродити ся, бо в бридким він ніколи не розродить ся. Отже він любить гарні тіла більше від бридких, якіб міг заплодити, а коли стрітить гарну, благородну й високо розвинену душу, дуже впадає собі спільне життя з нею, і для такого чоловіка зараз знайде слова про чесноту і про те, як треба бути добрим мужем і до чого стреміти, і зараз починає вчити його. Дотикаючи ся гарного і розмовляючи з ним, він, думаю, родить і плодить те, чим давно вже був вагітний. Присутний і відсутний він памятає про нього і спільно з ним виховує сплоджене, так що вони мають далеко більшу спільність як подружжя, і тривкішу приязнь, і плодять спільно красні і безсмертніші діти. І кождий повинен би воліти мати такі діти, як людські, особливо поглядаючи на Гомера й Гезіода та інших великих поетів і завидуючи, які плоди вони полишили, що заєврили їм безсмертну славу й память тому, що самі стали безсмертними! Або коли хочеш, яких дітей лишив Лікурґ у Лякедемоні, спасителів Лякедемону і так сказати цілої Гелляди? І у вас віддають почессть Сольонови за сплодженя законів. І де инде були многи інші мужі, чи то Греки, чи варвари, що ви-

творили многи й гарні діла, та сплодили всякі чесноти, таким поставлено вже багато храмів за тих їх духових дітей, а за людських дітей ніде нікому.

28. Діотіма: На стілько, Сократе, можу тебе ввести в тайники любови. Чи потрафить хто виникнути в повні в найвищі і найсвятіші, задля котрих існують і отсі, і чи ти можеш бути одним із них, того не знаю. Та про те я розповідь тобі і не помину нічого важного. Пробуй слідити за мною, як можеш. Бо хто йде просто до того діла, повинен за молоду починати ходити за гарними тілами, і на самперед, коли добре веде його провідник, любити лиш одно тіло і його заплоднювати гарними словами. Потім сам дорозуміє с, що краса в однім тілі збратана з красою другого тіла, і коли хто хоче стреміти до ідеї краси, був би великий нерозум не шукати одної і тої самої краси на всіх тілах. Пізнавши се, він стане любовником усіх гарних тіл, і покине сильно любити одного, розуміючи, що сего за мало. Після сього цінити не ввище красу в душах, як у тілі, так що коли хтось має приличну душу, хоч і з малим цвітом йому вистарчає, щоб любити і поекати його і плодити в ньому та вишукувати такі слова, котрі роблять молодого чоловіка ліпшим, щоб він мусів у законах і занятях життя бачити красу і знати те, що все те йому рідне; щоб маловажнв красу тіла, а до занять брав ся зміючн; щоб бачив красу знаня і бачучи вже красу в многім не служив одному як невільник, закоханий у одного гарного хлопця або дівчину або занятя, служачи лиш та байдужно, але випливши на широке море красн і бачучи многи й гарні та високі рі-

чи, плодив думки в безконечнім змаганні до мудрости, аж поки скріпленій і вдосконаленій не осягне таке розуміння, що проникає всяку красу. Прому тебе, напружив тепер свою увагу як найбільше!

29. Діотіма: Хто аж до сего ступня був вихованій у любовнім дусі бачучи красу скрізь і ясно, нарешті доходячи вже до досконалости в штуці любови, побачить щось чудесне, гарне з природи, те саме, Сократе, для чого підіймав усі попередні труди; побачить красу, що була на початку і ані родить ся ані гине, ані росте ані нидіє, а сама собою ані гарна ані бридка, ані раз гарна а раз ні, ані для одного гарна, а для другого бридка, ані тут гарна, а там бридка, як звичайно одно її те саме для одних гарне, а для інших бридке; і він не буде фантазувати про красу якогось лиця або рук, або чогось иншого тілесного; ані про красу слів ані відомостей, ані про що инше ніж в кого живого на землі, ані в небі, ані де пиде, але вона являть ся йому сама в собі і з собою, одноцільна й вічна, а все инше гарне має з неї тільки якусь частину, так що коли воно родить ся або гине, у неї ніщо не прибуває ані минає, і вона не підлягає ніякому припадкові. Коли хтось із так понятої любови до хлопців підійме ся до бачення тої загальної краси, тому вже мало хвибує до досконалости. Бо се одиникий простий шлях у любовних ділах, чи самому йти, чи дати вести себе кому иншому, починаючи від одного гарного через того гарного підносити ся все вище, немов по сходах, від одного до двох, від двох до всіх гарних тіл, від гарних тіл до гарних занять від гарних занять до

гарних наук, до того найвищого знання, що є знанням не чого иншого, тільки тої самої краси, і пізнає те саме найвище, що називає ся краса.

На тій точці життя, любий Сократе, — мовля мантинейська чужинка, — варто, коли в загальї де варто жити чоловікови, що вмів бачити саму красу. Бачучи її не будеш шукати її в золоті та строях ані гарних хлопцях та молодцях, яких бачучи тепер ти хвилюєш ся, і готов ти сам і многі инші, коли би се було можливе, ані їсти ані пити, лише дивити ся на них і бути з ними. Щож подумати, колиб кому довело ся побачити красу досконалу, чисту, незмішану, не переповнену людськими тілами, фарбами й иншим смертним крамом, але коли міг би бачити саму божествену одиницу красу? Чи думаєш, що міг би тут вести погане життя той чоловік, який бачучи дивить ся на те, на що треба дивити ся і чим жити? Чи не розумієш, що тоді, коли він бачити ме красу такою, якою її треба бачити, йому самому дано буде робити не подобу чесноти, бо він доторкнув ся не до подоб, але до самої правди. А хто робить і плекає саму правдиву чесноту, тому пощастить стати богомилним, і коли хто з людей буде безсмертним, то певно він.

Сократ: Так, Файдре і ви инші, говорюла Діотіма, і я увірив їй, а увіривши пробую перекоувати також инших, що для осягнення сего добра ліпшого помічника від Ероса людської природі не легко знайти. Оттому я говорю, що кождий муж повинен чтити Ероса, і сам віддаю честь усеї, що доторкає ся любови, і трудию ся що спли наклонювати до сего її

ниших. і тепер і завжди по всій своїй змозі вихваляю силу й хоробрість Ероса.

Отсю промову, Файдре, прийми як похвалу висловлену Еросови, а коли ні, то назви її як і чим хочеш.

XII. Нічні гуляки.

30. Коли Сократ сказав отсе, де кі хвалили, а Арістофан заявив, що хоче відповісти щось на те, що Сократ у своїй мові згадав про його промову, На раз застукано до дверей, зчпнив ся великий гамір, немов чути було голоси нічних гуляк і флетистки.

Агагон: Хлопці, гляньте но! Коли хто потребує чого, то кличте сюди. А коли ні, то кажіть, що ми вже не пемо, але спочиваємо.

Незабаром почув ся в сінях голос Алькібіада, сильно пного, який з великим криком питав: „Де Агатон? — і велів вести себе до Агатона. Слуги ввели його з флетисткою, що держала його під руку, і з кількома з його друзими. У дверех він став у вінці з повою і фіялків та з множеством стрічок на голові, і промовив.

Алькібіад: Здорові, панове! Прийміть сильно пного чоловіка до свого гурту, а коли ні, то ми відійдемо увінчавши лиш Агатона, за чого ми й прийшли. Бо вчора — обертаючи ся до Агатона — я не міг прийти до тебе, а тепер приходжу з отсими стяжками на голові, аби з мові голови перевязати ними голову, що так скажу, наймудрішого і найкрасшого мужа. Не смійте ся! Я добре знаю, що говорю правду. Лише скажіть мені зараз, чи після сього маю відійти, чи ні? Будемо пити разом, чи ні?

Всі шумно прозиви його вийти й лягати, тай Агатон запросив його. Він увійшов ведений слугами і здіймаючи стяжки з голови, щоб обвинути Агатона, держав їх перед очима, не бачучи Сократа, і сів коло Агатона поміж Сократом і ним, Сократ відсунув ся троха, аби він мав де сісти. Сівши він поцілував Агатона й увінчав його.

Агагон: Хлопці, визнайте Алькібіада, щоб ляг ось тут як третій.

Алькібіад: І овшім! Але хтож тут між нами третій пняк?

І в тій хвилі обернувши ся побачив Сократа, а пізнавши його підскакну і скрикнув.

Алькібіад: О Геракле! А се хто? Ти, Сократе? Чи й тут ти засів на мене, як звичайно нагло заходиш мені дорогу там, де найменше тебе сподіваю ся? Відки ти тут узяв ся? І чого лежиш ось тут, а не коло Арістофана або коло когось иншого, охочого до веселости, але вимудрував так, аби лежати біля найкрасшого з присутних?

Сократ: Агатоне, глянь, оборони мене! Любов сього чоловіка наробила мені вже не мало клопоту. Бо від коли я закохав ся в нього, не вільно мені ані поглянути ні на кого гарного, ані поговорити ні з ким, бо він зараз ревнує й завидує, виробляє всякі чудасії, лаєть ся і готов навіть побити. Гляди отже, щоб і тепер не наробив чогось, або розлучи нас, або коли він захоче наложити руки на мене, оборони, бо я дуже лякаю ся його безумства та закохани.

Алькібіад: Нема чого мені з тобою розлучати ся. Але за се я колісь покараю тебе. А тепер, Агатоне, віддай мені троха стяжок,

абп я обвинув і сему чоловікови його чудернацьку голову, щоб він не докоряв мені, що я тебе увінчав, а його, що словами побіджає всіх людей, не лише не увінчав перед тим, разом із тобою, але раз на завігди.

По слух словах узяв стяжки, увінчав Со-
крата і положив ся.

31. Алькібіад: Добре, панове! Здасть ся мені, ви тверезі; се не повинно так бути, мусите пити, бо на се ми змовили ся. Головою сеї п'ятики, доки не повпиваєте ся, вибираю сам себе. Але, Агатоне, коли в тебе є велика чаша, вели принести її. Або краще не треба, але йди, хлопче, принеси он те холодило!

І він показав на посудину для холодження вина, що містила більше, як вісім кватирок. Наповнивши її випив у перед сам, а потім велів наляти Сократови і сказав при тім: „Проти Сократа, панове, ся штука мені не допоможе, бо скільки би хто велів, він випе і про те не впе ся“.

Хлопець наляв і Сократ випив.

Еріксімах: Як же нам бути, Алькібіаде? Чи при чарді не будемо ані говорити ані співати, тільки гл'ятати без т'ям, як прагнуці?

Алькібіад: Еріксімаху, найліпший спину найліпшого і найозумнішого вітця, будь здоров!

Еріксімах: І ти також! Але що вчинимо?

Алькібіад: Як ти веліш. Бо тебе треба слухати.

„Лікар невчених кількох все переважати варт“.

Заряджуй отже, як хочеш.

Еріксімах: Слухай же! Перед твоїм приходом ми вмовили ся, що в правий бік по черзі кождий із нас мав сказати по змозі найкращу промову про Ероса. Всі ми присутні говорили вже. А що ти ще не говорив, а за те випив, то повинен говорити тепер, а скінчивши задати Сократови яку схочеш тему, а сей дальшому на право, і так усі пішли.

Алькібіад: Еге, Еріксімаху, гарно говориш. Але чи не буде се несправедливо, коли п'яний має протиставити свою промову промовам тверезих? А при тім, любий мій, чи Сократ переконав тебе про те, що в перед говорив? Або чи знаєш, що все, що він говорив, тебе розуміти навпаки? Бо він такий, що як би я похвалив когось присутнього, бога чи чоловіка, а не його, то не вдержав би ся і кинув ся б на мене з кулаками.

Сократ: Не хули!

Алькібіад: На Позейдона, не переч тому, бо я в твоїй присутності не хвалити му нікого, крім тебе.

Еріксімах: То й зроби так, коли хочеш; хвали Сократа.

Алькібіад: Як кажеш? Чи думаєш, Еріксімаху, що я повинен перед вами накинути ся на того чоловіка і пімстити ся на н'ім?

Сократ: Ей ти! Що задумаєш? Чи хвалити меш мене на сміх, чи що вчиниш?

Алькібіад: Говорити му правду, а ти гляди, чи вдержиш.

Сократ: І овісім, правду вдержу і навіть вимагаю її.

Алькібіад: Чому ж не маю зачати? А ти зроби ось що: коли що скажу не по правді, пе-

перви мені зараз, коли хочеш, і скажи, що брешу, бо свідомо не хочу брехати нічого. Коли однаке пригадуючи говорити му раз те, раз инше, не подивуй; бож се не легка річ у моїм теперішнім стані всі твої дивацтва висловити в повні й порядно.

XIII. Промова Алькібіада.

32. Алькібіад: Похвалу Сократа, панове, значну образово. Сей спосіб можна взяти за висміване, але в мене буде образ для правди, а не для сміху.

На мій погляд Сократ найподібніший до тих Сіленів, що стоять у робітнях різьбарів, яких деякі художники представляють із сопілками або флейтами в руках, а яких верхню половину віднявши бачимо внутрі статуйки богів. Тверджу також, що він подібний до Сатира Марсія. Що твоя подоба, Сократе, подібна до них: ти не заперечивши сам; що й де в чому иншому ти подібний до них, послухай далі. Гордий ти, чи ні? Коли не признаєш, поставлю свідків. Граєш на флеті? Певно, що далеко краще від Марсія; бо той чарував людей своїми інструментами силою свого рота, і ще й тепер чинить се всякий, хто грає його мелодії. Бо що Олімп накомпонував, се приписую Марсію, його вчителю. Його твори, чи грає їх добрий флетист, чи лиха флетистка, одиноко надають ся до того, щоб збудити в людях потребу богів і їх досконалости, бо й самі вони божественні. Тиж тим тільки ріжнись від нього, що без інструментів, самими словами чиниш те саме. Із нас принаймі, коли хто чує промову якого бесідника,

хоч би й доброго оратора, лишає ся, що так скажу, зовсім байдужний. Колиж хто чує тебе або твої слова з уст иншого, хоч би й зовсім лихого бесідника, — чи то жінки, чи мужа, чи хлопця, всі ми дивуємо ся і впадаємо в захват. Я принаймі, панове, колиб ви лише не подумали, що я зовсім паний, potwierдив би вам навіть присягою, як захопив його слова мою душу і захоплюють і до нині. Коли його слухаю, то мені бєть ся серце живіише, як у танцюючих комедіантів, і сльози льють ся від його слів. Бачу також, що й многи инші почувають те саме. Слухаючи Перікла і инших добрих бесідників, я признавав, що вони говорять добре, але не почував при тім нічого, ані душа моя не турбувала ся, немов поневолена; але той „Марсія“ не раз так зворушив мене, що мені видаło ся, наче не варто жити в такому стані, як мій. Не кажи, Сократе, що се неправда!

Бо ще й тепер чую сам у собі, що колиб я хотів дати тобі послух, то я би не вдержав, і зо мною стало би ся те саме. Бо він змушує мене признати, що самому мені ще багато потрібно, а я занедбуючи себе самого займаю ся ділами Атенців. На силу отже немов від Сірен затикаючи вуха я втікаю поспішно, аби не постаріти ся сидючи біля нього. Тільки з сим чоловіком трафило ся мені почути таке, про що ніхто й не надіяв ся, почути якийсь сором; лише перед ним одним я соромлю ся. Бо чую сам у собі, що не можу заперечити йому, що не треба робити того, що він велить. Але коли відійду, очісті народа перемагають мене знов. Тому драпуючи від нього й тікаю, коли його побачу, стидуючи ся того, в чім йому признавав

ся, і не раз я волів би, щоб він не жив між людьми; але як би се стало ся, знаю добре, що се було би для мене болючіше, так, що й сам не знаю, як треба бути з тим чоловіком.

33. Алькібіад: Від тої його гри на флеті й його багато інших зазнали того самого, що й той Сатир. Але послухайте мене, як подібний він до тих, з котрими я порівняв його, і яку чудесну силу має в собі. Знайте добре, що ніхто з вас не знає його; але я опишу його, коли вже почав. Вачите, що Сократ закоханий у всіх гарних і все бігає за ними і все в захваті, а з другого боку повний невіжа, який не знає нічого. Ніхто не знає, що се у нього тільки зверху так. Чи се не подібне до Сілена? Навіть дуже. Се він зверху показує, так як той у нутрі порожній Сілен. А в нутрі, коли його розкрити, — як думаєте, панове товариші від чарки, — якої повно в ній мудрости? Знайте, що йому зовсім байдуже, чи хто гарний; він цінить се так низько, як би ніхто й не думав; або чи хто багатий, або чи має яке інше достоїнство, за яке величає його народ. Усі ті достатки він уважає безвартишми, а нас нічим, і не кажучи цього маскує себе перед людьми, іронізує і граєть ся з ними весь свій вік. Але коли він щирий і отвертий, то не знаю, чи бачив хто ті коштовности, які він має в своїм нутрі. Але я бачив се вже раз, і мені видало ся воно таким божеським, золотим, прекрасним та дивоглядним, що я як стій готов був зробити все, що велів би Сократ.

Думаючи, що Сократ закоханий у мою молодість, я вважав се знахідкою і чудесно щасливою нагодою, що мені вдасть ся оказавши

ласку Сократови, почути від нього все, що він знав. Бо я дуже гордив ся своєю молодечою красою. Знаючи, що я вперед ніколи не лишав ся з ним сам, без слуг, одного разу я відослав слугу і лишив ся з ним сам. Мушу перед вами визнати всю правду, тож уважайте, а коли зберешу, ти, Сократе, запереч мені. Оттак ми, панове, лишили ся сам на сам, і я думав, що він зараз почне мені говорити таке, яке говорять любовники любимцям на самоті, і був тому рад. Але ніщо подібне не стало ся. Він розмовляв зі мною, як звичайно, і провівши разом день відійшов. Потім я запросив його до себе на гімнастичні вправи і вправляв ся з ним, аби тим досягнути щось. Він гімнастикував ся зі мною і ми бороли ся ве раз оба без нічної присутности; і що маю сказати? Ніщо мені з того не стало ся. І коли я ніяким способом не міг досягнути нічого, видало ся мені потрібним узяти його приступом і не відступити, коли раз почав, але дійти, в чім діло. Запрошую його отже до себе на обід по просту, так як любовники, що старає ся о любимців. І се не зробив він для мене зараз, але нарешті уляг намовам. Коли прийшов перший раз, по обіді хотів відійти. Тоді я засоромлений відпустив його; нимим разом одначе, обдумавши все, по обіді розмовляв я з ним аж до ночі, а коли він хотів відійти, я заважав, що вже пізно, і присилував його лишити ся. Він положив ся на моїм ліжку, на яким ми вперед обідали, і ніхто не спав у тій кімнаті крім нас. Аж досі можна би все те оповісти прилично кому будь; те, що було далі, не почув би ви від мене, коли би по перше, так сказати, увині та в дітях, або й без дітей не було правди; а по друге, мені видасть ся несправедливим зата-

їти прекрасний постунок Сократа, коли я взяв ся хвалити його. Ще тепер я відчуваю біль, як від укушення гадки. Во кажуть, що хто раз виптерпів таке вкушене, той не хоче сказати сего нікому крім також укушених, котрі одні можуть знати і співчувати що робить ся й говорити ся по таким болю. Я отже вкушений ще болючіше, і то в найболючіше місце, в яке хтось може бути вкушений, — у серце або навіть у душу, чи як се там назвати, зранений і вкушений словами мудрости, прикрійшим від гадючої отрути, коли віддуть у молоду і незіпсовану душу і впливають на її слова та діла. А що маю тут перед собою тільки Файдра й Агатона, Еріксімаха й Павзанія, Арістодема й Арістофана, — а про Сократа вже й не казати, і всіх інших запалених і опянілих манією філософії, то слухаю: се всі, і тоді вибачите мені все те, що я тоді робив і говорив. А домашні і хто ще инший тут неважливий і неосвічений, нехай позакладають в уха найбільші затички.

34. Аль кібіяд: Коли отже, панове, світло погашено і слуги повиходили подумав я, що нема що церемонити ся з ним, але свобідно висловити, чого мені треба було. Торкнувши отже його кажу: „Спиш, Сократе?“ — „Ще ні“, — відповів він. — „А знаєш, що я надумав?“ — запитав він. — „Ти видаєш ся мені, — мовив я, — одиноким гідним мене любовником, і мені здаєть ся, що ти вагаєш ся згадати про се передо мною. Я-ж думаю, що поступив би зовсім нерозумно, коли би не вволив і в тім твою волю, як і в усьому, чого ти міг би потребувати від мене із мого мастку, або від моїх приятелів. Во для мене нема нічого важнішого над те, щоб

стати як найліпшим, а до того, думаю, ніхто ліпше не допоможе мені від тебе. Тому не вволюючи волю такому мужеві я більше стидав би ся перед розумними, як уволюючи її перед многими нерозумними“.

Почувши се він дуже іронічно і зовсім відповідно до своєї вдачі сказав: „Любий Алькібіаде, видаєш ся мені справді не дурним, коли припадком се правда, що говориш про мене, і в мене якась сила, через яку ти міг би стати ліпшим. Чи побачив ти в мене якусь незвичайну красу, що далеко перевищує твою вроду? Коли-ж ти побачивши її хочеш вступити в звязок зі мною і замінити ся красою за красу, то виходить що ти хочеш не мало заробити на мені, і стараєш ся замість привида придбати правдиву красу, і в сьому випадку вимінити золоту за мідь. Алеж любий мій, придиви ся ліпше, щоб не було тобі тайно, що в мні нема нічого такого. Око знання починає бистро глядіти аж тоді коли тілесні очі тратять свою сплу; а ти ще далекий від того“.

Почувши се я сказав: „Що до мене, річ має ся так, що я сказав тільки те, що думав; а ти сам розміркуй, що вийде найліпше для тебе і для мене.“

„Так, — сказав він, — се добре говориш; на будуче будемо радити ся і робити все те, що нам обом видаєть ся найліпшим у тім і у всяким иннім ділі“.

Почувши і сказавши се я думав, що трафив його мов стрілою. І вставши та не даючи йому вже прийти до слова, накинув на себе отсей плащ, бо се було в зимі. і ляг під його плащем, обняв руками сего справді божеського та

чудового чоловіка, і лежав отак цілу ніч. І тут, Сократе, не можеш сказати, що я брешу. І хоч я зробив навіть се, він остав ся спокійний, згордував мою красою і висміяв її та жартував. А про те я знаю, що я не аби що, панове судії; бо ви тепер судії Сократових гордошів. І знайте тепер, клену я всіми богами й богинями, що проспавши ту ніч ураз із Сократом, я встав раю так, як би спав із батьком або зі старшим братом.

35. А ль кі біяд: Як думаєте, в яким настрою був я після сього? Я чув себе ображеним, а про те мене тишила вдача і розвага і хоробрість того чоловіка, бо я знайшов у ньому стільки мудрости й постійности, як ні в кого не надіяв ся. Я не знав, чи сердити ся на нього і усунути ся від зносин із ним, чи зробити його якомсь податним для себе. Я знав добре, що він для золота був ще більше недоступний, як Аєс для заліза; а того, чим я одиноко гадав зловити його, він уникнув. Я лишив ся безрадий, закріпощений тим чоловіком, як ніхто ніким иншим.

Се все стало ся зо мною вперед, а потім рушили ми разом у похід до Потідеї і там стояли ся оба разом. Там він своєю витревалістю перевищив не тільки мене, але й усіх инших. Коли відтяти десь, як се буває в походах, ми мусіли голодувати, ніхто не переносив голоду так як він. Коли-ж знов харчів було доволі, він один умів жити умірковано. Пити не хотів, але прислужаний перевищав усіх, а що найдивніше — ніхто ніколи не бачив Сократа п'яним. На се, здається мені, і тепер зараз він дасть доказ. Також у невгодах зими, — а зи-

ма там дуже остра, — він доказував чудес. Так було все, але раз, коли був страшенний мороз, і всі або не виходили на двір, або коли хто виходив, набирив на себе на диво багато одежі і обуви, а до того ще оббивав ноги повстю та кожухами, він один із усіх виходив у тій самій одежі, яку носив звичайно перед тим, і йшов босий далеко легше по леду, як инші обуті. Вояки косо дивили ся на нього, немов би він гордував ними.

36. А ль кі біяд: Стільки про те. А „яко то він там подвизавсь і трудив ся, вояка хоробрий,“ — там тоді в поході, варто послухати. Одного разу в ранці задумавши ся він зупинив ся на одному місці і стояв у задумі, а коли йому не виясняло ся, не рушив із місця і стояв міркуючи. Вже було полудне, люди зглядали ся на нього і дивуючи ся говорили один другому, що Сократ від рана стоїть думаючи над чимось.

Коли повечеріло і вояки повечеряли, деякі йонці, — а се було літом, — повинесли свої копи по часті, щоб спати на дворі в холоді, а по часті сторожити його, чи стояти ме усю ніч. І він стояв аж до рана, поки не зазоріло і не зійшло сонце; тоді помолив ся до сонця і пішов.

Хочете бачити його в битвах? — бо й се належить си йому признати. Бо коли в битві, після якої мені полководці дали відзнаку, мене ранено, ніхто инший не випратував мене, лише він; не хотів покинути мене раненого, але випратував мою зброю і мене самого. І тоді я, Сократе, мовив полководцям, аби тобі дали відзнаку, і за те мене не виплаш, ані не скажеш, що брешу. Але коли полководці вважаючи на

моє високе становище, захотіли дати мені відзнаку, ти сам завзятіше від полководців радив дати її мені, а не собі.

Особливо, панове, варто було подивитися на Сократа, коли з під Деліона трапила ся втека війська. Я тікав на коні, а він пішов в тяжкій зброї уступав по втеці інших воїків між останніми разом із Ляхесом. Я надіхав і бачучи їх заговорив додаючи їм відваги та і заявив, що не покину їх обох. Тут я ще крісше міг придивлятися Сократови, як під Потідеєю. бо він менше мав страху пішки, як я на коні, і оскільки він перевисшав Ляхеса притомністю духа. Мені здавало ся, Аристофоне, що й там він по твоєму вислову „йшов гордовито завертаючи очима“, поглядаючи спокійно довкола на приятелів і на ворогів, видний кождому, і в таким вигляді, що хто би смів напасти на нього, він буде боронити ся дуже спільно. Тому він вернув ся здоров сам зі своїм товаришем; бо звичайно на таких, що так держать ся у війні, вороги не нападають, але гонять утікачів.

Богато ще іншого та дивного можна би сказати в похвалу Сократа; та все те інше легко можна би сказати і про кого іншого. Але те, що він не подібний до жадного чоловіка ані зі старших ані з молодших людей, се гідне всякого подиву. Бо яким був Ахілл, таким можна би вважати також Бразіда й інших, а до Перікла можна прирівняти Нестора й Антенора таї ще інших. У всіх них можна знайти щось до порівняння. Але такого дивного чоловіка, як отсей, він сам і його слова, не знайшов би ніхто навіть приблизно, хоч би як шукав, ані серед теперішніх людей, ані серед давніх, хіба би

хто порівняв його з такими, про яких я згадав, не з жадним чоловіком, тільки з Сіленами й Сатирами, його самого і його слова.

37. А лькібіад: Таїсе я не поминув на початку, що й його промови вельми подібні до порожніх у нутрі Сіленів. Бо коли хто хоче слухати Сократових розмов, на сам перед видають ся вони йому смішним; вони одягнені в такі слова й вислови, як у шкіру безсоромного якогось Сатира. Бо він говорить про вичних ослів, про ковалів, шевців та кожумяк, і здаєть ся, що все про тих самих говорить те саме. так що несвідущий і нерозумний чоловік готов підіймати його слова на сміх. Коли-ж хто отворить їх і вникне в їх нутро, на сам перед знайде в них чистий розум, а потім наскрізь божеські і найкрасші взірці чеснот, вимірені найбільше, а властиво зовсім на те, що повинен обдумати той, хто хоче стати гарним і благородним.

Отсе, панове, я сказав на похвалу Сократа, і також на догану, вмішавши оповідане про те, як він образив мене. І не лише мені самому зробив він таке, але також Хармідови, синові Глявкона і Евтідемови, синові Діоклея, і многим іншим, котрих він ошукав як любованик, а потім став їх любимцем замість любовника. І тоби кажу се, Агатоне, щоб ти не дав йому ошукати себе, але навчений нашими болючими досвідами стережи ся добре, і не будь таким, як каже приповідка, що „чоловік мудріє по шкоді“.

XIII. Закінченє.

38. Коли Алькібіад скінчив, підняв ся сміх задля його отвертости, з якої виходило,

що він доси закоханий у Сократа. Сократ отже відповів: „Ти, Алькібіаде, видаєшся мені тверезим, бо пнакше ти не крутив би ся так хитро, довкола і не сплуквав би ся затемнити свою ціль, задля якої ти говорив усе те. Аджеж говорячи ти мпмоходом на кінці поставив те, задля чого все те було говорено. А власне, щоб поріжнити мене з Агатоном. Ти мабуть думаєш, що я повинен любити тільки тебе і нікого більше, а тільки-ти і ніхто більше повинен любити Агатона. Але ти не сховав ся, бо твою сатиричну та сіленічну притчу я зрозумів добре. Отже, любий Агатоне, не давай йому нічого за виграну, але вважай, аби ніхто не поріжнив мене з тобою!

Ага т о н: І справді, Сократе, здається, маєш рацію. Догадуюся, що він для того й ляг поміж нами, аби поріжнити нас. Отже нічого більше не узяв, тільки я прийду до тебе і ляжу коло тебе.

Сократ: І овшім, ходи сюди і лягай із отсего боку!

Алькібіад: Зевесе, скільки я терплю від того чоловіка! Йому здається, що скрізь мусить мати верх наді мною. Але коли вже так має бути, ти дивогляде, то нехай Агатон ляже між мною й тобою!

Сократ: Ні, неможливо. Ти вихвалив мене, а я знов мушу вихвалити того, що лежить на право від мене. Коли-б Агатон ляг біля тебе, то мусів би знов хвалити мене, а я не міг би хвалити його. Дай спокій, навіжений, і не заважай молодцеві, щоб я похвалив його, бо мені хочеться дуже вихвалити його.

Ага т о н: Ой, ой, ой, Алькібіаде, не можу ніяк лишити ся тут, але мушу поперед у-

нього перемінити місце, щоб одержати похвалу від Сократа.

Алькібіад: Знов та сама стара історія! Де Сократ крисутий, там ніхто пнший не може забавити ся з красуном. І тепер яку хитру та пусту вимівку знайшов він, щоб отсей ляг коло нього!

39. Тоді Агатон устав, аби лягти коло Сократа. На раз прийшло багато нічних гуляк до дверей, а знайшовши двері отворені тому, що хтось вийш в на двір, вийшли до середини і полягали, де хто міг. Усі кімната наповнилася їх криком, і без жадного порядку сплукано кожного пити як найбільше вина. Еріксімах, Файдр і деякі інші відійшли геть, а Арістодема переміг сон, і він швидко заснув та спав дуже довго, бо ніч була довга. Збудився аж досвіта, коли вже когуги піяли і сонними очима побавлялись. що одні спали, а інші розійшлися; тільки Агатон, Арістофан і Сократ іще самі не спали і пили з великої чаші за чергою на право. Сократ розмовляв з ними про щось; зрештою Арістодем не затримав, про що, бо не чув початку і не дослухав до кінця, заснувши на ново. То-ловна річ була в тім, що Сократ сплукував ся переконати їх, що той сам автор повинен уміти писати комедії й трагедії, а хто добрий трагік, повинен бути також добрим коміком. Вони по неволі признавали йому рацію, але переконання не набрали, тим більше, що їх почало клонити на сон. Перший заснув Арістофан, а коли вже робився день, також Агатон. Сократ отже, поклавши їх до ліжка, встав і вийшов із дому, а Арістодем пішов за ним, як було його звичаєм. Вони пішли до Лікея, скупалися там, а потім Сократ провів там же весь день, і аж над вечір вернув до дому на спочинок.

106096

Зміст.

Передмова:	Ст.
I. Житє й літературна діяльність Плятона.	III—XI
II. Зміст Сімпозиона.	XI—XVI
III. Мій переклад.	XVI—XX

Сімпозион (Бенкет):	
I. Аполлѳодор і гості	3—5
II. Стріча Арістодема з Сократом	5—7
III. Нир у Аґатона	7—10
IV. Плян бенкету	10—12
V. Промова Файдра	12—15
VI. Промова Навзанія	15—22
VII. Промова Еріксімаха	22—26
VIII. Промова Арістофана	26—34
IX. Промова Аґатона	34—40
X. Розмова Сократа з Аґатоном	40—43
XI. Промова Сократа	44—58
XII. Нічні гуляки	58—62
XIII. Промова Алькібіада.	62—71
XIV. Закінченє.	71—72

Універсальна Бібліотека.

Доси вийшли:

1. Іван Тургенєв. Поезії в прозі	40 с.
2. Еміль Золя. Сьвято в Коквілі	30 с.
3. М. Ю. Лермонтов. Демон	30 с.
4. Фрідріх Гейбель. Юдита	30 с.
5. Апулей. Амор і Псіхе	30 с.
6. Кляйст. Наречена зі Сан Домінго . . .	30 с.
7. Вайгінґер. Фрідріх Ніцше — його фі-
лософія	30 с.
8. Іван Тургенєв. Перша любов	30 с.
9. Іван Франко. Три святі грішниці	30 с.
10. Іван Франко. Іван Вишенський	50 с.
11—12. Іван Франко. Цар і аскет	60 с.
13. Оля Гансен. Едґар Аллан По	30 с.
14. Євген Єлячич. Крайня північ — вітчизна
людськості	30 с.
15. Менандер. Право дитини	20 с.
16. Александер Герцен. Спомини з еміґрації	20 с.
-